

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Moskva – Petuški v českém překladu
Moscow – Petushki in Czech Translation

Markéta Ščotková

Vedoucí práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk – Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Moskva – Petuški v českém překladu* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 16. dubna 2019

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D., za jeho cenné rady a trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce s názvem *Moskva – Petuški v českém překladu* se zabývá lexikálně-translatologickou analýzou překladu Milana Dvořáka vydaného nakladatelstvím Argo v roce 2012. Věnuje se vymezení základních teoretických pojmů, které jsou v práci užity, způsobu dělení a hodnocení překladů, specifikům překladů z ruštiny do češtiny a komplexní literární charakteristikou díla ruského spisovatele Venědikta Vasiljeviče Jerofejeva *Moskva – Petuški*. Stěžejní částí práce bylo provedení rozboru lexikálních nedostatků překladu, zejména se zaměřením na ty jevy, které tvoří základní podstatu díla, tedy s přihlédnutím k překladu antroponym a toponym z oblasti proprií. Ze skupiny apelativ byla pozornost zaměřena na překlad druhů oblečení, názvů rostlin, jídel a alkoholických nápojů. Následuje kapitola týkající se překladu expresivních pojmenování a poslední část se vztahuje k překladu frazeologismů. Z provedené analýzy vyplývá, že se jedná o kvalitní překlad dbající na uměleckou hodnotu díla, avšak s několika více či méně závažnými lexikálními nedostatky, kterých by se měli budoucí rusko-čeští překladatelé vyvarovat. K dosažení cíle práce byla užita metoda komparativní a také metoda zpětného překladu.

KLÍČOVÁ SLOVA

lexikálně-translatologická analýza, Moskva – Petuški, Milan Dvořák, překlad

ABSTRACT

This bachelor thesis called *Moscow – Petushki in Czech Translation* deals with the lexical-translatological analysis of Milan Dvorak's translation published by Argo in 2012. It deals with the definition of basic theoretical terms used in the thesis, the method of dividing and evaluating translations, specifics of translations from Russian into Czech and the complex literary characteristics of the work of the Russian writer Venedikt Vasilyevich Yerofeyev *Moscow - Petushki*. The main part of the thesis was to analyse the lexical shortcomings of the translation, especially focusing on those phenomena that form the fundamental essence of the work, i.e., taking into account the translation of anthroponyms and toponyms from the propriety. From the appellate group, attention was focused on the translation of clothing, plant names, food and alcoholic beverages. The subsequent part is a chapter on the translation of expressive names and the last part relates to the translation of idioms. The analysis shows that it is a quality translation that takes into account the artistic value of the work, but with several lexical shortcomings of varying severity that should be avoided by future Russian-Czech translators. The comparative method and the method of reverse translation were used to achieve the goal of the thesis.

KEYWORDS

lexical-translatological analysis, Moscow – Petushki, Milan Dvorak, translation

Obsah

ÚVOD.....	7
1 TEORIE PŘEKLADU.....	9
1.1 Překlad	9
1.2 Předloha a čtenář.....	10
1.3 Vznik překladu.....	11
1.4 Druhy překladů	13
1.5 Význam překladů.....	16
2 SPECIFIKA PŘEKLADU Z RUŠTINY DO ČEŠTINY	18
2.1 Chyby vzniklé během překladatelského procesu.....	18
2.2 Vývoj překladu z ruštiny do češtiny v poválečném období.....	21
3 KOMPLEXNÍ CHARAKTERISTIKA DÍLA MOSKVA – PETUŠKI.....	25
3.1 Venědikt Vasiljevič Jerofejev	25
3.2 Literární tvorba V. V. Jerofejeva	26
3.3 Moskva – Petuški.....	28
3.4 Moskva – Petuški v českém překladu.....	30
4 LEXIKÁLNĚ-TRANSLATOLOGICKÁ ANALÝZA PŘEKLADU MILANA DVOŘÁKA	31
4.1 Propria.....	31
4.1.1 Toponyma.....	32
4.1.2 Antroponyma	33
4.1.3 Chrématonyma	37
4.1.4 Intertextovost.....	38
4.2 Apelativa.....	39

4.2.1	Oblečení a doplňky	39
4.2.2	Názvy rostlin	42
4.2.3	Jídlo	43
4.2.4	Názvy alkoholických nápojů	44
4.3	Expresivní pojmenování	46
4.4	Frazeologismy.....	49
ZÁVĚR.....		52
Seznam použitých informačních zdrojů		54

ÚVOD

Novela *Moskva – Petuški* ruského spisovatele Venědikta Vasiljeviče Jerofejeva byla napsána v roce 1969, avšak z ideologických důvodů nemohla být v době svého vzniku v Sovětském svazu vydána. To se změnilo až na konci 80. let, kdy byla novela uveřejněna v časopise «*Трезвость и культура*», avšak v cenzurované podobě. V původním znění byl text vydán na území SSSR až v roce 1989. Přesto je dnes tato krátká novela, kdysi označená za Bibli alkoholiků, jednou z nejvýznamnějších knih ruské literatury 20. století.

U nás byla kniha poprvé uveřejněna v překladu Milana Dvořáka v roce 1990. Od té doby se novela dočkala ještě dvou překladů, a to zásluhou Libora Konvičky a později Leoše Suchařípy.

Tato bakalářská práce se vztahuje k nejnovějšímu vydání knihy *Moskva – Petuški*,¹ které vydalo nakladatelství Argo v roce 2012. Jedná se o revidovaný překlad Milana Dvořáka z roku 1990.

První kapitola bakalářské práce seznamuje čtenáře s teorií překladu a byly v ní využity informace zejména z publikace Jiřího Levého *Umění překladu*² a také z jednotlivých příspěvků sborníku *Překládání a čeština*.³ Druhá kapitola se věnuje chybám v překladu, ať už vzniklým v průběhu překladatelského procesu, či těm, kterých se dopustili překladatelé ovlivnění ruštinou a jejími jazykovými specifiky. Poslední úsek teoretické části bakalářské práce se zabývá genezí novely *Moskva – Petuški*. Praktická část této práce je věnována analýze lexikálních nedostatků překladu Milana Dvořáka, zejména se zaměřením na překlad proprií, apelativ, expresivních pojmenování a frazeologismů.

Cílem této bakalářské práce bylo provedení lexikálně-translatologické analýzy českého překladu Milana Dvořáka knihy *Moskva -> Petušky* s ohledem na ostatní jazykové roviny. Abychom mohli lépe demonstrovat odlišnosti v překladu, využíváme také překladu Libora Konvičky, který byl uveřejněn nakladatelstvím Pragma pod názvem *Moskva – Petuški*

¹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8.

² LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

³ KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.

*zpáteční*⁴ v roce 1992. Z důvodů zachování nestrannosti jsme se rozhodli ponechat v bakalářské práci název publikace «*Москва – Петушки*» pouze v transkribované podobě, tedy *Moskva – Petuški*, a to bez přizpůsobení se pravidlům českého pravopisu.

K naplnění cíle bakalářské práce byla využita metoda komparativní a metoda zpětného překladu.

⁴ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 30.

1 TEORIE PŘEKladU

Tato kapitola je věnována úvodu do teorie překladu. Přináší výklad některých stěžejních termínů, které budou v práci dále užity, zabývá se procesem vzniku překladu a seznamuje čtenáře bakalářské práce s možnostmi dělení překladů.

Protože se tato práce vztahuje ke knize *Moskva – Petuški*, bude se i následující výklad týkat pouze překladů psaného uměleckého textu, a to zejména textu prozaického, bez ohledu na další překladatelské možnosti, tedy texty jiných funkčních stylů, tlumočení či překlady intersémiotické (např. výklad obrazu pomocí slov).

1.1 Překlad

Ve *Slovníku spisovného jazyka českého* jsou u slova překlad uvedeny následující významy:

- převedení, přetlumočení (textu) do jiného jazyka,
- literární dílo přeložené do jiného jazyka.⁵

Z této definice vyplývá, že slovo překlad v sobě obsahuje dva významy – procesuální, popisující proces děje (překládání), a význam rezultativní, tedy výsledek tohoto procesu (samo přeložené dílo). Obvykle také dochází k rozlišování překladu písemného od překladu ústního, pro který se častěji užívá pojmu tlumočení. Verbum tlumočit však může také znamenat, kromě již uvedeného významu:

- ústně překládat (do jiného jazyka),
- sdělovat, vyřizovat někomu něco (např. tlumočit někomu vzkaz),
- interpretovat (např. záznam tlumočí věrně rozmluvu).⁶

Jiří Levý ve své publikaci *Umění překladu*⁷ upozorňuje, že o překladu v pravém slova smyslu lze hovořit pouze u pojmového významu nebo u formy, která přímo nezávisí na jazyku či historickém kontextu. U pojmů, které těsně závisejí na jazykovém materiálu a dobovém nebo místním prostředí, se jedná buď o substituci (tedy náhradu cizí podoby

⁵ *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989, 2. nezměněné vyd., díl IV (P – Q), s. 559.

⁶ *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1989, 2. nezměněné vyd., díl VI (Š – U), s. 175.

⁷ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

jména za podobu domácí), nebo transkripci (přepis) – tam, kde význam není důležitý. Jako příklad uvádí Levý problematiku převodu vlastních jmen. Ta je možné přeložit, pokud nesou význam. Jedná se zejména o pojmová jména ve středověkých alegoriích, například Frater – Mnich. Substituce se uplatňuje u jmen charakterizačních, typizačních, tradičně užívaných v komediích a satirických románech, např. Sládek substituoval Shakespearovu dvojici Mr. Ford a Mr. Page jako Brodský a Pacholík. U jmen, kde se význam ztrácí, se uplatňuje transkripce, tedy zachování původní podoby jména.⁸

Dagmar Knittlová ve své publikaci *K teorii i praxi překladu*⁹ tyto pojmy užívá v rámci vymezení tradičních překladatelských postupů. Kromě transkripce (přepisu) a substituce (nahrazení jednoho jazykového prostředku jiným, např. nahrazení substantiva osobním zájmenem) vyděluje dalších pět způsobů překladu, a to kalk (tedy doslovný překlad), transpozici (neboli gramatickou změnu, která je nutná v důsledku odlišného jazykového systému), modulaci (tj. změnu hlediska), ekvivalenci (stylistické a strukturní prostředky odlišné od originálu, např. za účelem vyjádření expresivity) a nakonec adaptaci (tedy substituci situace, která je popsána v originále, ale v našem prostředí je třeba ji nahradit jinou, adekvátní situací, což se týká například problematiky přísloví a frazeologie).¹⁰

1.2 Předloha a čtenář

Při zkoumání kvality překladu je důležité mít na paměti, že překlad je dílo reprodukční a zároveň umělecké. Na jedné straně překladatel tlumočí originál, a tudíž je omezován formou a obsahem předlohy. Avšak současně je zde přítomen požadavek estetické kvality díla, překlad má ve čtenáři vyvolat určitý vnitřní prožitek. Na straně druhé tak překladatel vytváří dílo, které se stává součástí národní literatury. Podle toho, která ze dvou tendencí v překladu převažuje, je možné uvažovat o překladatelské věrnosti nebo volnosti.¹¹

⁸ Tamtéž, s. 106.

⁹ KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0143-6.

¹⁰ Tamtéž, s. 14.

¹¹ LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957, s. 236.

Jiří Levý pak v souvislosti s výstižností díla uvádí dva protikladné pojmy, iluzionismus a antiiluzionismus. Iluzionismus je charakterizován požadavkem, aby překlad vypadal jako předloha. V tomto smyslu je možné chápat překlad jako odraz originálu, a stejně tak v krajní míře lze vnímat originál jako odraz skutečnosti. Čtenář, ačkoli ví, že zde vystupuje prostředník v podobě překladatele, vyžaduje, aby tento překladatel zůstal skryt a pouze ručil za to, že překlad zachovává kvality předlohy. Čtenář tak snáze uvěří tomu, že čte původní dílo.

Antiiluzionistický překladatel se neschovává za překlad, naopak si se čtenářem hraje. Sám na sebe upozorňuje, vysvětluje nebo jinak komentuje určitá místa v textu. Antiiluzionistický překlad se nevyskytuje často, protože není v souladu se samotným cílem překladu, tedy s co nejvěrnějším napodobením předlohy. Přesto se lze s tímto druhem překladu setkat, zejména u parodií a travestií.¹² Překladatel na sebe může upozorňovat také prostřednictvím zvláštního oddílu v knize, věnovaného poznámkám překladatele, či zakomponovat vysvětlující formule přímo do textu. V takovém případě však překladatel zasahuje do textu předlohy a tím dochází k narušení lineárnosti a plynulosti textu.

1.3 Vznik překladu

V každém překladu jsou obsaženy tři základní složky – jazyk původního díla, jazyk překladu a věcný obsah překládaného textu.¹³ Jestliže má být překladatel úspěšný, je nutné, aby ovládal oba jazyky, tedy jazyk originálu i překladu,¹⁴ a orientoval se v obsahu díla. Překladatelský proces je také možné charakterizovat jako proces, ve kterém překladatel dešifruje sdělení textu předlohy a následně jej zašifruje do druhého jazyka. K tomu, aby předání sdělení bylo úspěšné, však nestačí pouze lingvistické dovednosti překladatele. Důležité je také pochopení smyslu zprávy.¹⁵

¹² LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 39–40.

¹³ Tamtéž, s. 21.

¹⁴ Kvalitní překlady, jejichž autor neovládá zdrojový jazyk v předpokládané míře nebo neovládá celé jeho rozpětí, jsou spíše výjimkou – srov. překlady T. Pratchetta do češtiny.

¹⁵ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 42.

Dagmar Knittlová dodává: „*Pochopení textu neznamená jen porozumění slovům a strukturám, ale předpokládá schopnost proniknutí do smyslu textu, a to jednak jako komplexního mnoharozměrového celku, jednak v jeho zasazení do kulturního pozadí.*“¹⁶

V souvislosti s přenosem obsahu výchozího textu do kontextu kultury překladu se mluví o takzvané kulturní transpozici. Konkrétně se jedná o různé stupně odklonu od doslovného překladu. Patří mezi ně exotismus (převzetí lexému, např. zeměpisného názvu, z jazyka předlohy, a to buď zcela beze změny nebo s přizpůsobením se výslovnosti či pravopisu jazyku překladu), kulturní výpůjčka (neboli přejímka, znamená převzetí pojmu z jednoho jazyka a jeho následné užití v jazyce druhém), kalk (doslovný překlad), komunikativní překlad (přizpůsobení frázi nebo přísloví, při doslovném překladu by mohlo dojít k narušení srozumitelnosti a plynulosti textu) a kulturní transplantace (nahrazení myšlenky výchozího jazyka myšlenkou cílového jazyka s podobnými kulturními konotacemi).

Kulturní transpozice, tak jak byla popsána, slouží jako jakýsi model, kterým se překladatel může řídit, pokud bude řešit otázku překladu určitého kulturního prvku. Nabízí se pět možností, jak daný výraz přeložit, tedy jak moc se ve svém řešení vzdálit od doslovného překladu.

Kulturní transpozice je součástí takzvaného schématu textových filtrů. Toto schéma, sestávající z pěti různých částí, má za úkol systematicky představit překladateli jeho možnosti a usnadnit mu rozhodování, jakým způsobem text překládat. Schéma textových filtrů se skládá z části kulturní, popsané výše, formální, která se zabývá jednotlivými jazykovými rovinami, části sémantické, vztahující se k významu výchozího textu, dále z oddílů týkajícího se jednotlivých jazykových vrstev, variet, (jsou-li v textu užity) a části žánrové.

Autoři textových filtrů doporučují, aby překladatel prvně přiřadil daný text k příslušným částem schématu a poté zkontroloval, zda jeho cílový text těmto filtrům odpovídá. Zařazení výchozího textu do uvedeného rámce je součástí takzvaného makropřístupu, který svědčí o tom, že překladatel vzal v potaz kulturní zázemí a realie, historické a lokální zasazení, literární aluze, vztah autora k tématu a typ i funkci textu. Druhou částí překladatelského

¹⁶ KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0143-6, s. 27.

procesu je takzvaný mikropřístup, který se již zaměřuje na jednotlivé gramatické a lexikální jevy a při kterém dochází k definitivnímu vytvoření cílového textu. Zatímco pro první fázi překládání je charakteristické strategické rozhodování překladatele, druhé fázi odpovídá zaměření na detail. Textové filtry lze využít také zpětně při zpracování kritiky překladu.¹⁷

Levý v souvislosti s překladatelským procesem vyčleňuje tři základní termíny, jejichž významy nejsou vždy zcela jednoznačně rozlišeny, a to realizaci obsahu a formy v jazykovém materiálu, tedy vytvoření díla autorem, konkretizaci, ve smyslu vzniklé představy u vnímatele díla, a interpretaci, jinými slovy vědecký nebo umělecký výklad textu.¹⁸

U běžného čtenáře končí proces vnímání díla jeho konkretizací. Překladatel je zpočátku také čtenář, i v jeho mysli vzniká na základě četby jistá představa. Na rozdíl od čtenáře však překladatel tuto koncepci ještě přetváří jazykem, do kterého dílo překládá. Levý dále dodává: „*Překladatelský proces nekončí tím, že byl vytvořen text překladu, a text by také neměl být nejzazším cílem překladatelovy práce. I překlad funguje ve společnosti teprve tehdy, když se čte. Znovu – už potřetí – dochází k subjektivnímu přetváření objektivního materiálu: náš čtenář přistoupí k textu překladu a vytváří se třetí koncepce díla; poprvé to bylo autorovo pojetí skutečnosti, podruhé překladatelovo pojetí originálu a potřetí je to čtenářovo pojetí překladu.*“¹⁹

1.4 Druhy překladů

V publikaci *Překládání a čeština*²⁰ je uveden dvojí způsob dělení překladů. První způsob je založen na druhové diferenciaci, jedná se tedy o dělení překladů podle literárních druhů a žánrů. Jak již bylo zmíněno výše, tato práce se vztahuje k textu prozaickému, proto se tomuto dělení již dále nevěnujeme. Naopak způsobu dělení překladů na základě vztahu předlohy k originálu je zde věnován větší prostor.

¹⁷ Tamtéž, s. 21–24.

¹⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 46.

¹⁹ Tamtéž, s. 49.

²⁰ KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.

Druhou možností, jak klasifikovat překlady, je podle jejich textové variability.²¹ Toto dělení je založeno na výrazové a obsahové blízkosti překladu a originálu, vychází tedy z předpokladu, že vztah překladu k předloze lze chápat jako vztah varianty k invariantu. Jinými slovy, z důvodů působení rozmanitých objektivních i subjektivních faktorů v průběhu času vznikají k invariantnímu originálu variantní (odlišné) překlady. Mezi činitele, ovlivňující vznik překladového textu, je možné zařadit například místo a dobu vzniku překladu, jeho rozsah, pragmatické zaměření nebo překladatelův individuální styl.²²

S ohledem na místo vzniku překladu je možné zabývat se rozdíly mezi jazykem originálu a jazykem překladu. Zde hrají nejdůležitější roli filologické dovednosti překladatele, míra a rozmanitost jeho slovní zásoby a schopnost aplikovat a variovat lexikální výrazy. Avšak s místem vzniku předlohy a překladu je spjatá také problematika rozdílnosti obou kulturních prostředí. Pokud umělecká literatura zachycuje reálné situace, jak je tomu například v románu či povídce, odráží se v ní i historický, sociální a kulturní charakter dané společnosti, a to včetně jazykové situace. Překladatel je nucen vzít v potaz skutečnost, že čtenáři překladu mohou pocházet z kulturně velmi odlišného prostředí, než z jakého vychází autor předlohy, a mohou tak mít jiné společenské povědomí. Nemusejí jim být zřejmé jisté kulturní reálie, historické a geografické souvislosti, místní zvyky, normy projevů úcty a zdvořilosti a podobně. Pragmatický ohled na čtenáře se projevuje ve způsobu podání místního koloritu a kulturně historických narážek spojených s danou lokalitou. Podle toho, jak se překladatel s touto problematikou vypořádá, lze překlady rozdělit na exotizované, tedy texty, které se snaží v co největší míře zachovat a předat neznámé prvky, a překlady naturalizované, přizpůsobující se znalostem domácích čtenářů. Součástí některých exotizovaných překladů jsou komentované, výkladové části v podobě poznámkových aparátů či vysvětlivek překladatele, které se snaží čtenáři objasnit kulturně historické pozadí díla, včetně aluzí.

Z hlediska času lze překlady dělit na synchronní, vzniklé v blízké době po uveřejnění originálu, nebo diachronní, u kterých je mezi vznikem předlohy a překladu větší časový odstup. Častým jevem jsou takzvané časové varianty překladu jednoho literárního díla, a to

²¹ SKOUMALOVÁ, Zdena. Jaké druhy překladu známe. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8, s. 23.

²² Tamtéž, str. 30.

z důvodu rychlého jazykového zastarávání. To je dáno změnami jazykovými, proměnou estetických norem i dobového povědomí. Zatímco stárnoucí jazyk předlohy je společností respektován, jazykově zastaralý překlad se setká s kritikou.²³ S obsahem literárního díla pak souvisí členění překladů na archaizující, snažící se co nejvěrněji znázornit dobu, v níž se děj odehrává, a modernizující, které zobrazují události z pohledu dnešní doby.

Další možné dělení souvisí se zásahy překladatele do rozsahu původního díla. Tyto změny se většinou projevují v rovině syntaktické a mohou být dvojího charakteru: takové, které značně zvětšují rozsah díla, nebo ty, které text naopak zkracují. V těchto případech mluvíme o překladech rozšiřujících nebo naopak redukovaných. Za velmi závažný se hodnotí takový zásah překladatele do originálu, který má za následek vznik překladu tendenčního. K takovým zákrokům dochází zpravidla pod vlivem nějaké ideologie nebo osobního přesvědčení překladatele.²⁴

V závislosti na míře ohledů, které překladatel bere na autora původního díla i na své čtenáře, lze mluvit o pragmatických variantách překladu. Jsou to takové varianty, ve kterých se odráží vztah překladatele k dalším účastníkům překladatelského procesu. S tím se pojí dva již výše zmíněné pojmy, a to překladatelská volnost a věrnost. Volné, nebo také adaptační, jsou takové překlady, ve kterých se překladatel zaměřuje na myšlenkovou blízkost ke čtenáři, s cílem naplnit estetický požadavek krásy. Oproti tomu věrné, či spíše doslovné překlady za svůj hlavní cíl považují co nejpresnější reprodukci původního díla. Zatímco věrný překlad se zaměřuje na momenty v díle jazykově zvláštní, překlad volný klade důraz na prvky obecné, zachovává obecný obsah i formu.²⁵ Kromě překladů věrných a volných do této kategorie spadá také překlad autorský, tedy překlad, který vypracoval sám autor původní předlohy. Vztah překladatele k autorovi originálu se může projevit v překladu polemickém, kdy tvůrce překladu odporuje výroky samotného autora. Poměrně běžná je situace, kdy na překladu určitého díla spolupracuje více lidí.

²³ KUFNEROVÁ, Zlata. Kulturní hodnoty a překladatelství. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8, s. 177–180.

²⁴ SKOUMALOVÁ, Zdena. Jaké druhy překladu známe. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8, s. 31–33.

²⁵ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 82.

Při hodnocení kvality daného překladu se uplatňuje široká škála nejrůznějších pojmů. Pro překlad, který se vyznačuje správnou volbou jazykových a stylistických prostředků na všech rovinách jazyka, se užívá označení adekvátní. Protipólem adekvátního překladu je takový překlad, jehož autor nedokázal postihnout všechny kvality předlohy. Takový překlad se označuje za substandardní.²⁶

1.5 Význam překladů

Překlad je svým způsobem druh umění. Bez vlastní fantazie by překladatel zvládl přeložit verše jen stěží. Čtenáři kladou na překlad stejné estetické požadavky jako na originál, dokonce jej běžně hodnotí jako umělecký text bez jeho vztahu k předloze.

Největším přínosem překladů je pochopitelně seznámení čtenáře se zahraniční literaturou, které by bez znalosti jazyka originálu nebyl schopen porozumět. Nejedná se pouze o uměleckou literaturu, ale důležité je také šíření vědeckých a technologických poznatků prostřednictvím odborné či populárně naučné literatury.

V rámci úvah nad smyslem překladu je třeba reflektovat, jaký význam měly v dějinách lidstva především překlady Bible. V české kultuře sehrály překlady velmi závažnou roli v období národního obrození, kdy byly jedním z prostředků ustanovení a upevnění spisovného jazyka, rozvoje jazykové kultury, šíření vzdělanosti a politických názorů. Ani po dovršení kulturní obrody českého národa nevymizel význam překladů, pouze se přeměnila jejich funkce. Překlady již neslouží jako pilíře k upevnění českého jazyka, ale spíše jako mosty mezi kulturami. Do popředí se dostává funkce poznávací, spojená s touhou lidí seznámit se s cizími kulturami.²⁷

V dnešní době, kdy významnou roli hrají hromadné sdělovací prostředky, se překlad a tlumočení staly jedním z nejvýznamnějších způsobů přenosu zpráv a informací ze zahraničí. Podle mínění Jiřího Levého se v posledních dvou staletích stal překlad díky

²⁶ SKOUMALOVÁ, Zdena. Jaké druhy překladu známe. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8, s. 34.

²⁷ HRALA, Milan, ed. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1, s. 7.

svému postavení mezi literární předlohou a čtenáři natolik svébytným prostředkem, že se zasloužil o to, aby byl sám vnímán jako jeden z hromadných sdělovacích prostředků.²⁸

²⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překlada*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 195.

2 SPECIFIKA PŘEKladU Z RUŠTINY DO ČEŠTINY

V první kapitole byl popsán proces vzniku překladu a byly definovány základní teoretické pojmy. Druhá kapitola je věnována chybám, kterých se mohou dopustit překladatelé v průběhu překladatelské činnosti s ohledem na problematiku interference, a dále vývoji překladu z ruštiny do češtiny v poválečném období, s přihlédnutím na různá specifika tohoto překladu.

2.1 Chyby vzniklé během překladatelského procesu

Zatímco autoři článku *O zálužnostech interference*²⁹ vyčleňují zvláště chyby kvalitativní a kvantitativní (viz dále), Jiří Levý³⁰ uvažuje o chybách v souvislosti s překladatelským procesem.

Levý dělí práci překladatele do tří fází – pochopení předlohy, její interpretace a přestylování. Zároveň uvádí, že v každé etapě je překladatel nucen vyvarovat se častých chyb. Během první fáze může dojít k nesprávnému porozumění textu, a to z důvodů filologických, jako je například nesprávná interpretace významu polysémantických slov, případně záměna dvou slov podobného znění nebo grafiky. Dále se překladatel může dopustit přehlédnutí ideově estetické hodnoty textu, jinými slovy, může opomenout pocitové ladění díla. A konečně může dojít k nepochopení velkých uměleckých celků, jako jsou skutečnosti popsané v textu, postavy, jejich vztahy a jednání, prostředí, ve kterém se děj odehrává, nebo dokonce k neporozumění hlavní myšlenky díla.

Ve druhé etapě překladatel pracuje s významem originálu, který čtenáři interpretuje. Zde je nutné vyvarovat se zásahů do základního významu slova. K tomu dochází zúžením nebo naopak rozšířením základního významu, což se nutně odrazí na celkovém vyznění. Dalším prohřeškem, kterého se překladatelé často dopouštějí a který souvisí s interpretací díla, je ten, že objektivní předloze přidávají subjektivní význam. Toto vkládání osobních estetických kvalit tam, kde tyto významy v originále nejsou, je označováno termínem překladatelský

²⁹ KUFNEROVÁ, Zlata, Jaromír POVEJŠIL a Vlasta STRAKOVÁ. O zálužnostech interference. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, 47–53. ISBN 80-85787-14-8.

³⁰ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

subjektivismus.³¹ Levý dále dodává: „*A především, překladatel nesmí svou koncepci, ať již ideovou, nebo uměleckou, prosazovat zásahy do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava, a každá úprava deformuje umělecké dílo.*“³²

S poslední fází překladatelského procesu pak souvisí jazykové nadání překladatele, jeho dovednost zvolit z několika možných výrazových prostředků ten správný, který svým významem nejvíce odpovídá výrazu užitému v originálu. Zde se nejvíce projevuje nápaditost a jazyková vynalézavost překladatele, jeho fantazie a schopnost variovat jazykové prostředky. Ani překladatelé lingvisticky vynalézaví se však nesmí nechat strhnout širokými možnostmi překládání, jinak hrozí nebezpečí užití jazykových klišé a nevhodných stylistických prostředků, což může vést ke zkreslení obsahu a následně úplnému znehodnocení překladu.³³

Zlata Kufnerová, Jaromír Povejšil a Vlasta Straková ve svém článku *O zálužnostech interference* rozlišují chyby kvalitativní a kvantitativní. Bohemistka a psycholingvistka Iva Nebeská pojem interference vysvětluje v souvislosti s bilingvismem jako vzájemné ovlivňování jednoho jazyka druhým a obráceně, a to ve všech jazykových rovinách.³⁴ Podobně Marek Nekula, zabývající se jazykovými kontakty, interferenci charakterizuje jako přenos zvyklostí, které pocházejí z jednoho jazyka, do jazyka druhého.³⁵

Autoři výše zmíněného článku upozorňují na skutečnost, že zatímco chyby kvalitativní, jež vznikají v průběhu překládání, jsou v českém prostředí dobře zpracovány a prozkoumány, chyby kvantitativní, tedy chyby, které je možné zjistit pomocí konfrontační kvantitativní analýzy, jsou kritiky často přehlíženy. V souvislosti s interferencí se pod pojmem kvantitativní chyby rozumí „*přejímání vazeb a výrazů, které v cílovém jazyce sice existují, avšak mají rozdílné stylistické uplatnění a frekvenci, ovlivňují paralelní vazby natolik,*

³¹ Tamtéž, s. 50–58.

³² Tamtéž, s. 62.

³³ Tamtéž, s. 75.

³⁴ NEBESKÁ, Iva (2017). Bilingvismus. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/BILINGVISMUS> (poslední přístup: 6. 2. 2019)

³⁵ NEKULA, Marek (2017). Jazykový kontakt. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_KONTAKT (poslední přístup: 6. 2. 2019)

že mohou vést k tzv. relativním změnám, např. k oživení výrazů (vazeb), které jsou v češtině okrajové, nevýrazné, ustupující, archaické apod.³⁶

Interference se může týkat lexikálních jednotek, vazeb, slovosledu i frazémů. Protože jsou čeština a ruština jazyky geneticky příbuzné, stává se, že překladatelé, ovlivnění ruskou gramatikou a syntaxí, použijí při překladu takové větné konstrukce, které jsou pro češtinu netypické. Některé chyby jsou způsobeny vnější podobností slov (např. u slovního spojení *сборник стихов* je nutné překlad *sborník veršů* považovat za chybný, správným českým ekvivalentem je totiž *básnická sbírka*), užitím chybné předložky (*полка для книг* je možné přeložit pouze jedním způsobem, a to *polička na knihy*, překlad *polička pro knihy* je chybný) nebo záměnou gramatické kategorie, například čísla (slovo *šance* se v ruštině užívá v množném čísle, přesto je vhodnější překlad *jak malou mám šanci než jak málo mám šanci*).

Pro ruštinu je charakteristické častější užívání anteponovaného přívlastku, který se v češtině vyskytuje pouze v omezené míře, ačkoli v posledních letech jeho užití kvantitativně nabývá. Přesto je vhodnější jej při překladu nahradit postponovaným přívlastkem rozvitým nebo vztažnou větou.

Nejvýraznější rozdíl mezi ruštinou a češtinou je ve způsobu užívání přechodníků. V ruštině jsou přechodníky užívány běžně, jedná se o prostředky stylisticky neutrální. Oproti tomu užití přechodníků v češtině je prvek silně příznakový a archaizující. Překladatel musí najít jiné řešení, jak s těmito vazbami naložit. Přechodníky jsou nejčastěji převáděny do češtiny pomocí vedlejších vět, což ale může vést k rozšiřování souvětí a překlad tak nabývá na objemu. Mezi další možnosti překladu přechodníků patří předložkové vazby nebo parataktické rozvití věty.

S interferencí souvisí také přejímání cizojazyčných lexémů. V důsledku historického vývoje se v češtině nachází velké množství rusismů, které již zdomácněly, a jejich překlad proto není nezbytný (*boršč, piroh, sputnik, perestrojka*). Dnes se setkáváme s novými rusismy v umělecké literatuře pouze ojediněle, projevuje se spíše tendence pečlivého překladu všech

³⁶ KUFNEROVÁ, Zlata, Jaromír POVEJŠIL a Vlasta STRAKOVÁ. O záležitostech interference. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8, s. 48.

výrazů. Někdy to však může být na škodu, zejména při překládání ruských reálií (například místo *boršč* užívat slovo *zelňačka*), čtenář je ochuzován o projevy ruské kultury v textu.³⁷

2.2 Vývoj překladu z ruštiny do češtiny v poválečném období

Rusista Milan Hrala spatřuje počátek tendencí, které se projevují v moderních překladech z ruštiny, již ve druhé polovině 30. let 20. století. Tehdy se překladatelé zaměřili na formální i obsahové respektování originálu, dodržování normy spisovné češtiny a důsledné překládání všech slov včetně rusismů.³⁸ Od těch dob však české překlady z ruštiny prošly ještě dlouhým vývojem, spjatým zejména s kulturně–politickými změnami padesátých, šedesátých a osmdesátých let dvacátého století.

Po druhé světové válce nastalo období nekritického přijímání všeho, co pocházelo ze sovětského Ruska, a to včetně literatury, která však podléhala sovětské kulturní politice a nacházela se ve stádiu úpadku. Přesto i v této době lze vyčlenit dva faktory, jejichž dopad lze považovat za pozitivní. První moment se týká hromadné distribuce překladů klasických ruských autorů od Gogola po Čechova, detailně opatřených vysvětlivkami a komentáři. Druhý aspekt se vztahuje k vydávání sovětských, avšak neruských autorů, kteří do té doby nebyli v české společnosti známí. Je ovšem nutné podotknout, že i v tomto případě šlo o snahu podpořit tvrzení o jednotné kulturní politice SSSR a byli publikováni a překládáni pouze ti autoři, jejichž díla svým obsahem odpovídala ideologické atmosféře doby. Záplava jazykově průměrných, nebo dokonce podprůměrných, navíc jednostranně zaměřených textů, i tlak oficiální propagandy přispěly k tomu, že ruské texty získávaly v české společnosti stále menší oblibu, která v jistém směru přetrvala dodnes.

Další změna nastala v padesátých letech, kdy během Chruščovových reforem získalo povolení vrátit se zpět do veřejného života mnoho politiků, umělců i spisovatelů. Opětovně byl oživen zájem o ruskou literaturu. Překlady dbaly na estetickou, nikoli výchovnou stránku

³⁷ Tamtéž, s. 47–52.

³⁸ HRALA, Milan, ed. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1, s. 228.

knih. Překladaatelům se naskytl možnost prosadit novátorské principy, v beletrii byly uplatňovány prvky hovorové češtiny, překládala se díla ruské moderny a avantgardy.

Všechny tyto tendence byly tvrdě zasaženy invazí vojsk Varšavské smlouvy do Československa roku 1968. Avšak v období normalizace se česká rusistická obec již nevrátila k nekritickému přijímání sovětské literatury, naopak v Odeonu či Lidovém nakladatelství vycházela ruská díla v kvalitních překladech, Odeon vydával edici Klasikové sovětské prózy, Lidové nakladatelství publikovalo i díla neruských básníků.³⁹

Poslední změna v rusistice měla počátek již v roce 1985. V důsledku reformy Michaila Gorbačova došlo v Rusku k procesu, který zasáhl také kulturní politiku. Díla, která do té doby nesměla být z ideologických důvodů vydávána, byla povolena, uvolnily se vztahy k autorům žijícím v emigraci, směly být oficiálně uvedeny na trh texty, které se dříve šířily pouze v samizdatu. V rámci procesu literární rehabilitace byli znovuobjeveni autoři konce 19. a první poloviny 20. století. Uvolnění cenzury poskytlo současným autorům možnost svobodně se vyjadřovat k aktuální, ale i předešlé politické situaci v Rusku, padla morální, společenská i sexuální tabu.

Situace se proměňovala i po roce 1989. Během krátké doby byly vydány překlady dokončené již v 60. letech, které však nemohly být v období svého vzniku publikovány. Přestala vycházet díla politické, zábavné, populárně-vědecké a dětské literatury, a překladaatelé se tak mohli soustředit na překlady kvalitní umělecké prózy a poezie. Velmi se však snížila celková produkce překladů z ruštiny a tím i možnost uplatnění česko-ruských překladaatelů. U české společnosti zcela přirozeně, jako důsledek předchozího vývoje, poklesl zájem o Rusko a jeho kulturu a ruská literatura byla nahrazena západoevropskou a americkou produkcí.⁴⁰

Milan Hrala ve svém článku uvádí, že během let 1990–2000 bylo u nás vydáno podle čísel z databáze Národní knihovny přes 7 500 překladů z angličtiny, asi 5 000 překladů

³⁹ HRALA, Milan. Překlady z ruštiny 1945 – 2003. In HRALA, Milan. *Český překlad 1945 – 2003*: sborník příspěvků ze symposia, které se konalo v Ústavu translologie FF UK v rámci výzkumného záměru srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2003, ISBN 80-7308-083-4, s. 20–26.

⁴⁰ HRALA, Milan. Poznámka k překladům ze současné ruské literatury. *Opera Slavica*: Slavistické rozhledy [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2001, 11(3), 39–42 [cit. 2019-02-14]. ISSN 1211-7676. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/117485/2_OperaSlavica_11-2001-3_6.pdf?sequence=1

z němčiny, 700 z francouzštiny a jen 200 z ruštiny, a to i přesto, že ještě před rokem 1989 byl poměr západní a východní produkce přibližně stejný. Uvedených dvě stě knih tvoří ve většině případů díla beletrická, jen malou část zabírá odborná literatura (předně technického zaměření), populárně-vědecké, náboženské a filozofické publikace, dětské knihy, memoáry a politické spisy. Co se týká beletrie, přibližně půlka je tvořena klasickými ruskými autory 19. století. Převážně se jedná o reedice a jednoznačně nejvydávanějším autorem se stal Dostojevskij. Druhá část překladů je tvořena díly spisovatelů 20. století. Mezi nimi se objevují jména již v té době populárních spisovatelů, jako byli Bulgakov, Solženicyn, Nabokov, Jesenin a další. Velmi oblíbenými se staly nové překlady Daniila Charmse, ale i texty dalších modernistických spisovatelů a umělců, např. Vveděnského, Vaginova a Maleviče. Menší část tvořily překlady autorů, jejichž díla mohla být publikována až od poloviny 80. let, ačkoli v samizdatu byli známi již dříve. Mezi tyto spisovatele patří například Limonov, Mamlejev, Sorokin, Petruševská a mnoho dalších, včetně Venědikta Vasiljeviče Jerofejeva.⁴¹ Milan Hrala však v závěru dodává: „*Lze jen poznamenat, že knihy, které značně rozvlnily hladinu ruského literárního světa zejména tím, že překročily dosavadní, relativně velmi vysokou laťku morálního a sexuálního tabu (Limonov, Sorokin, Viktor Jerofejev) nebo tím, že překročily v absurditě zobrazení světa daleko za dosud přijatelnou hranici (Mamlejev, Venědikt Jerofejev), zdaleka u nás neměly takový ohlas.*“⁴² Je to dáno tím, že čtenářská obec se soustředila spíše na literaturu západní, náležitý rozruch vzbudil například Irvingův *Svět podle Garpa*, u nás v překladu vydaný již v 80. letech.

Ačkoli se v dnešní době musí ruská literatura vyrovnávat s jistými předsudky přetrvávajícími v naší společnosti, zachovává si své postavení mezi světovou literaturou, má své čtenáře i překladatele.

Současní rusisté, zabývající se vývojem překladů z ruštiny, upozorňují na skutečnost, že najít smysl a cíl překladů nejen z konce 20., ale zejména z počátku 21. století, se prozatím

⁴¹ HRALA, Milan: Překlady z ruštiny 1945 – 2003. In HRALA, Milan. *Český překlad 1945 – 2003*: sborník příspěvků ze symposia, které se konalo v Ústavu translatoologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2003, ISBN 80-7308-083-4, s. 20–26.

⁴² HRALA, Milan. Poznámka k překladům ze současné ruské literatury. *Opera Slavica*: Slavistické rozhledy [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2001, 11(3), 39–42 [cit. 2019-02-14]. ISSN 1211-7676. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/117485/2_OperaSlavica_11-2001-3_6.pdf?sequence=1

nepodařilo. Jedná se však o skutečnost týkající se všech soudobých literatur i moderních dějin obecně. Důvodem je nedostatečný časový odstup, který je nutný k získání nadhledu, s jehož pomocí by bylo možné zjistit vývojové tendence a zhodnotit jejich důsledky, dále obtíže, se kterými se literární historikové musejí vypořádat při shánění různých podkladů a materiálů, potřebných pro jejich výzkum, a také roztržitost jednotlivých literárních proudů a směrů. Jsou však nastíněny otázky, kterými by se badatelé měli v budoucnu zabývat. Již nyní se ale odborníci na překlady z ruštiny shodují v následujícím: naneštěstí v posledních patnácti letech vycházejí v překladech pouze reedice klasiků, popřípadě taková díla, u nichž je dopředu zaručen komerční úspěch. Vydávání současné ruské literatury ztěžuje fakt, že Rusko finančně nepodporuje vydávání ruských autorů v zahraničí (na rozdíl od jiných států).⁴³ Překlady z ruštiny dosahují (až na pár výjimek) vysoké kvality, a to i přes komplikované postavení překladatelů, kteří jsou mnohdy nuceni přistoupit na nedůstojné podmínky nakladatelů (zejména s ohledem na peněžní ohodnocení a množství času a prostoru, které mohou překladům věnovat); a nakonec, že další vývoj závisí na politice a kultuře samotného Ruska, a na tom, jak tato situace bude korespondovat s kulturní a politickou situací u nás.⁴⁴

⁴³ MORÁVKOVÁ, Alena. Ruská literatura v českých překladech (1990 – 2004). In HRALA, Milan. *Český překlad II (1945 – 2004)*: sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. II, 1945 – 2004. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005, s. 286–289. ISBN 80-7308-101-6.

⁴⁴ VYCHODILOVÁ, Zdeňka. Překlady z ruštiny v nakladatelství Votobia v posledním desetiletí. In HRALA, Milan. *Český překlad II (1945 – 2004)*: sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. II, 1945 – 2004. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005, s. 290–298. ISBN 80-7308-101-6.

3 KOMPLEXNÍ CHARAKTERISTIKA DÍLA MOSKVA – PETUŠKI

Tato kapitola předkládá komplexní literární charakteristiku díla *Moskva – Petuški*. Zabývá se životními osudy spisovatele Venědikta Jerofejeva, zvláště těmi, které měly vliv na jeho autorskou činnost. Dále je dílo *Moskva – Petuški* zařazeno do kontextu literární tvorby Venědikta Jerofejeva. Vše je zde uvedeno proto, aby se čtenář bakalářské práce snáze zorientoval v další kapitole, v níž je provedena lexikálně-translatologická analýza novely *Moskva – Petuški*.

3.1 Venědikt Vasiljevič Jerofejev

V monografii *Ruské dilema*⁴⁵ Ivany Ryčlové je uvedeno, proč je k pochopení Jerofejevovy tvorby důležitá znalost poznatků z autorova života. „*Venedikt Jerofejev je autorem neobvyklým. Nevzal totiž za základ svého stylu souhrn určitých literárních postupů, ale vlastní život se všemi z toho vyplývajícími tragickými následky. Svůj život a dílo organicky propojil, tvorba se mu stala emanací bytí. Proto lze jeho literární odkaz pochopit jen skrze porozumění celku těchto souvislostí. Stejně jako jeho dílo je i Jerofejevův život sám o sobě výmluvným svědectvím o fantazmagoričnosti Ruska sovětského období, zároveň však nepostrádá poezii ruského života. V této poezii hraje tradičně nezastupitelnou roli – jak jinak – alkohol.*“⁴⁶

Venědikt Vasiljevič Jerofejev se narodil roku 1938 za polárním kruhem, v Karélii, zemi nacházející se na severozápadě Ruska. Dětství strávil na železniční stanici na severu poloostrova Kola, kde byl jeho otec Vasilij zaměstnán jako přednosta stanice. Roku 1946 byl Vasilij Jerofejev za vyprávění politické anekdoty zatčen a odsouzen k pobytu v různých stalinských zajateckých táborech, ve kterých strávil šestnáct let. Po zatčení Vasilije se mnohočlenná rodina ocitla na prahu bídy. Protože matka nemohla uživit všechny děti, byl Venědikt poslán do dětského domova v Kirovsku, kde společně se svým bratrem Borisem

⁴⁵ RYČLOVÁ, Ivana. Venedikt Jerofejev jako klíč k pochopení duše Ruska. In RYČLOVÁ, Ivana. *Ruské dilema*. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, 179–193. ISBN 80-7325-063-2.

⁴⁶Tamtéž, s. 184.

prožil velkou část svého dětství. Poprvé se Venědikt podíval do zemí nacházejících se na jih od polárního kruhu v sedmnácti letech.

Roku 1955 začal studovat na Filologické fakultě Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova, odkud byl ale za neplnění povinností vyloučen, podobně jako ze všech dalších vysokých škol, které později navštěvoval. Aby se uživil, vystřídal mnohá zaměstnání. Pracoval jako kameník na stavbách, skladník, topič, knihovník, strážný, jako vedoucí skladu cementu na stavbě silnice z Moskvy do Pekingu a v neposlední řadě byl nějakou dobu zaměstnán, podobně jako hlavní hrdina knihy *Moskva – Petuški*, jako montážní dělník při pokládání telefonních kabelů na trase Šeremet'jevo – Lobňa. Roku 1985 byl v katolickém kostele v Moskvě pokřtěn.⁴⁷ Venědikt Vasiljevič Jerofejev celý svůj život trpěl závislostí na alkoholu, která vedla až k onemocnění jater. V roce 1985 u něj byla diagnostikována rakovina hrtanu, kvůli které musel podstoupit dvě operace krku. V důsledku druhé operace hlasivek přišel o hlas. Přesto se na konci svého života stal významnou osobností ruské veřejnosti, vystupoval v televizních pořadech, účastnil se literárních večerů, moskevské noviny tiskly jeho texty. Zemřel roku 1990 jako celosvětově uznávaný spisovatel.⁴⁸

3.2 Literární tvorba V. V. Jerofejeva

Venědikt Jerofejev se začal literatuře věnovat již v době svého studia na Lomonosově univerzitě, kdy v 50. letech psal verše ovlivněné poetikou Igora Severjanina. V sedmnácti letech napsal svou první knihu *«Записки психопата»* (podle jiných verzí také *«Заметки психопата»* nebo *«Записки сумасшедшего»*), vydanou až roku 1995, protože dlouhou dobu byla považována za ztracenou. V roce 1962 dokončil povídku *«Благая весть»* (vyšlo také pod názvem *«Благовестование»*). Na podzim roku 1969 napsal Venědikt Jerofejev novelu *«Москва – Петушки»*, která se již v roce 1970 začala šířit zásluhou jeho přátel v samizdatu. Mezi jeho další díla patří esej *«Василий Розанов глазами эксцентрика»*

⁴⁷ GLANC, Tomáš a Jana KLEŇHOVÁ. *Lexikon ruských avantgard 20. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-259-7, s. 133–134.

⁴⁸ RYČLOVÁ, Ivana. Venedikt Jerofejev jako klíč k pochopení duše Ruska. In RYČLOVÁ, Ivana. *Ruské dilema. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-063-2, s. 193.

a divadelní hra «*Вальпургиева ночь, или Шаги командора*». Posledním dokončeným dílem byl esej «*Моя маленькая лениниана*» z roku 1988. Dodnes se vedou diskuze o románu «*Дмитрий Шостакович*», který údajně napsal Jerofejev roku 1972, avšak který se nedochoval. Divadelní hra «*Диссиденты, или Фанни Каплан*» zůstala nedokončená. V 80. a 90. letech byly publikovány zlomky jeho tvorby, nedokončené úryvky a statě, například soubor «*Оставьте мою душу в покое. Почти всё.*», česky *Nechte mou duši na pokoji. Skoro všechno* (1995). V 90. letech byly posmrtně vydány Jerofejevovy deníky.

Společným znakem tvorby Venědikta Jerofejeva je odpor ke stávajícím společenským, literárním i jazykovým normám. V jeho dílech je zobrazen neutěšený život v sovětském Rusku, zabývá se postoji lidí nacházejících se na dně společnosti, jejich způsobem života. To vše zastřešuje ruský alkoholismus a to, jak se pod vlivem alkoholu proměňuje vnímání a myšlení člověka. Ne nadarmo je kniha *Moskva – Petuški* označována za Bibli ruských alkoholiků. Avšak toto označení je zjednodušující, protože nebere v úvahu jazykové a umělecké kvality díla.

V Jerofejevových knihách se odráží vzdělanost a sečtělost autora, jeho záliba ve filozofických a náboženských tématech. V nesčetných aluzích autor uplatňuje své znalosti dějin, umění, literatury a kultury. Často ve svých dílech užívá výrazy spjaté s religiózní tematikou, zmiňuje tradiční ruské reálie. To je příčinou velkých nesnází při překládání Jerofejevových děl. Druhým problémem je jazyk. Jerofejev odmítá dodržovat pravidla spisovné ruštiny. Rád s jazykem experimentuje, vytváří novotvary, hraje si se slovy, jeho postavy promlouvají jazykem ulice, „*řečí lidí dna*.“⁴⁹

Inspiraci pro svou tvorbu nacházel Jerofejev v dílech Gogola, Nabokova, Rozanova, Kafky a zejména pak v Bibli, jak dokládají také intertextové odkazy v *Moskvě – Petuškách*.⁵⁰

⁴⁹ HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890-2000*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1201-0, s. 684.

⁵⁰ KASACK, Wolfgang. *Slovník ruské literatury 20. století*. Přeložil Jiří Franěk. Praha: Votobia, 2000. ISBN 80-7220-084-4, s. 204–205.

3.3 Moskva – Petuški

Kniha vypráví příběh mladého alkoholika Veničky Jerofejeva, který se jednoho rána probudí na čtyřicátém schodu neznámého moskevského domu, s kocovinou a s kufrem přitisknutým na prsou. Rozhodne se, že navštíví svou milenku a malého syna, kteří žijí v asi sto dvacet kilometrů vzdálené obci Petuški. Za zbývající peníze nakoupí lahve alkoholu, aby měl čím po cestě zahnat kocovinu, a vydá se na Kurské nádraží. Během jízdy vlakem, při které si vydatně dopřává alkoholu, se seznamuje s různými cestujícími. Zatímco Venička projíždí jednou stanicí za druhou, vede více či méně závažné rozhovory s ostatními pasažéry, ale také s anděly, Bohem a Satanem, zpytuje své svědomí, propadá tu do depresivní, tu zase radostné nálady. Vypráví o tom, jak jej vyhodili z pozice vedoucího dělnické brigády, party, která měla za úkol pokládku telefonních kabelů, naneštěstí však byla složena ze samých opilců. Ale také vede dlouhé monology o historii, filozofii, kultuře a umění. Protože nemá čím zaplatit revizoru Semjonyči za jízdenku, odlije mu ze své lahve a vypráví smyšlený příběh, ve kterém vystupují významné historické postavy. Nakonec unaven vším alkoholem Venička usne, zaspí stanici Petuški a probudí se až na cestě zpět do Moskvy, čímž je celý kruh marnosti uzavřen. V alkoholovém deliriu Venička bloudí nočními uličkami Moskvy, dokud nenarazí na čtyři kriminálníky, kteří se na něj vrhnou a po marném zápase mu vrazí šídlo do krku. A tak Venička umírá, s obrovským rudým písmenem Ju před očima.

V příběhu jsou na první pohled patrné autobiografické prvky, ať už se jedná o jméno a povolání hlavního hrdiny, nebo o skutečnost, že nedaleko obce Petuški doopravdy vyrůstal Jerofejevův syn, vychováván autorovou první manželkou Valjou Zimakovovou.⁵¹ Avšak Jerofejev byl mistrem mystifikace. Často uváděl záměrně chybné informace o svém životě, svých dovednostech, známostech, místech, která navštívil, a proto je běžným jevem, že slovníky, v nichž se vyskytují hesla věnovaná Venediktu Jerofejevovi, přinášejí odlišné údaje. Přesto se lze domnívat, že závěrečná scéna, kdy Venička umírá po bitce s kriminálníky (kteří nápadně připomínají čtyři jezdce z Apokalypsy) a před očima se mu zjeví rudé Ju, pravděpodobně odkazuje na Julii Runovou, Jerofejevovu mladou milenku.⁵²

⁵¹ RYČLOVÁ, Ivana. Venedikt Jerofejev jako klíč k pochopení duše Ruska. In RYČLOVÁ, Ivana. *Ruské dilema. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-063-2, s. 187.

⁵² Tamtéž, s. 188.

Podobně rozporuplné je žánrové zařazení knihy. Sám autor ji označuje za poemu. Poema je typicky ruský literární žánr, vzniklý v období klasicismu, a tradičně se jím myslí lyricko-epická skladba, dá se říci – povídka psaná ve verších. Již původ slova, tedy řecký výraz *poiéma*, znamenající činnost, tvorbu, a francouzský pojem *poème* – báseň, odkazuje na básnickou formu. Mezi typické příklady ruských poem lze zařadit například *Cikány* Alexandra Sergejeviče Puškina, Lermontova *Démona*, z literatury 20. století poemu Cvetajevové či *Annu Sněginu* básníka Sergeje Jesenina.⁵³

Moskva – Petuški tedy základní kritéria toho, aby mohla být skutečně označována za poemu, nesplňuje. Z formálního hlediska má text blíže k novele, případně lze žánr hodnotit jako poemu psanou v próze.

Příběh alkoholika Veničky byl napsán v roce 1969 a původně byl určen pouze pro pobavení přátel Jerofejeva. Dokonce existují doklady o tom, že první rukopis poemu autor společně se svým přítelem Tichonovem několikrát prodal v hospodě, za získané peníze se oba opili, aby si později u nového majitele vyprosili rukopis nazpátek a opět prodali. To se několikrát opakovalo. Text byl nakonec rozšířen zásluhou Jerofejevových přátel, kteří malý sešitek, obsahující příběh, ukradli a pořídili několik kopií, jež se po nějaké době rozšířily v samizdatu. Bohužel se stejného osudu nedečkal Jerofejevův román *Dmitrij Šostakovič*, který byl údajně Jerofejevovi odcizen během cesty vlakem, a to společně se dvěma lahvemi alkoholu.⁵⁴

Novela *Moskva – Petuški* nemohla být z ideologických důvodů v době svého vzniku v SSSR vydána. V cenzurované podobě vyšla na území SSSR až koncem 80. let v časopise *«Трезвость и культура»*, v původním znění byl text v Rusku poprvé otištěn v almanachu *«Весть»* v roce 1989. Mnohem dříve se však kniha rozšířila v zahraničí. Poprvé byla vydána roku 1973 v Jeruzalémě, o čtyři roky později v Paříži.⁵⁵

⁵³ RICHTERK, Oldřich. *Úvod do studia ruské literatury*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-640-8, s. 78.

⁵⁴ DVOŘÁKOVÁ, Iva. Jerofejevova poema poprvé a počtvrté. In *Moskva -> Petušky*. Poema. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 147–149.

⁵⁵ GLANC, Tomáš a Jana KLEŇHOVÁ. *Lexikon ruských avantgard 20. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-259-7, s. 133–134.

3.4 Moskva – Petuški v českém překladu

Kniha Venědikta Jerofejeva *Moskva – Petuški* byla u nás přeložena celkem třikrát. Poprvé zásluhou Milana Dvořáka v roce 1990, překlad byl po částech uveřejněn v časopise *Sovětská literatura*. Podruhé byl příběh přeložen o dva roky později českým pedagogem a slavistou Liborem Konvičkou. Kniha vyšla v nakladatelství Pragma pod názvem *Moskva – Petuški zpáteční* a hlavní hrdina se jmenuje Béd'a. V roce 2005 se překlad dočkal reedice. Třetí překlad byl pořízen pro potřebu brněnského HaDivadla z iniciativy Leoše Suchařípy. Tento překlad byl v roce 1999 uveden na trh také v knižní podobě, ačkoli byl původně zamýšlen pouze jako text pro divadelní inscenaci.⁵⁶

Následující rozbor lexikálních nedostatků se bude týkat překladu Milana Dvořáka, který vyšel v upravené podobě v roce 2012 v nakladatelství Argo. Jedná se o revidovanou formu nejstaršího překladu *Moskva – Petuški* z roku 1990.

⁵⁶ DVOŘÁKOVÁ, Iva. Jerofejevova poema poprvé a počtvrté. In *Moskva -> Petušky*. Poema. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 147–149.

4 LEXIKÁLNĚ-TRANSLATOLOGICKÁ ANALÝZA PŘEKLADU MILANA DVOŘÁKA

Následující kapitola je zaměřena na rozbor lexikálních nedostatků překladu Milana Dvořáka. Pro analýzu překladu byly vybrány takové jevy, které tvoří základní podstatu díla a jsou s ním neodmyslitelně spjaty. Proto se následující kapitola vztahuje k překladu vlastních a obecných jmen, překladu názvů alkoholických nápojů, expresivních pojmenování a frazeologismů.

Ačkoli si tato bakalářská práce klade za cíl provedení lexikálně-translatologické analýzy překladu Milana Dvořáka, je zde na místech, kde to považujeme za nutné, uvedeno také translatologické řešení druhého překladatele novely *Moskva – Petuški* Libora Konvičky. Tento postup jsme zvolili proto, abychom mohli lépe demonstrovat komparaci dvou odlišných překladatelských řešení a na jejich základě rozhodnout, které východisko považujeme za vhodnější.

4.1 Propria

Jedním ze způsobů klasifikace substantiv je dělení na apelativa, jména obecná, a propria, neboli vlastní jména. Propria jsou lexémy s jedinečným denotátem a díky jejich bohaté vnitřní členitosti je možné je rozdělit do několik dalších skupin. V naší práci se z jejich různých typů budeme věnovat především antroponymům, vlastním jménům osob, a toponymům, vlastním jménům geografickým.⁵⁷

Nejprve se zaměříme na problematiku toponym, protože v případě novely *Moskva – Petuški* jsou místní názvy obsaženy již v titulu knihy.

⁵⁷ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0, s. 201.

4.1.1 Toponyma

Jiří Levý upozorňuje v kapitole věnované otázkám překladu knižního názvu na skutečnost, že důležitou roli při překládání názvu knihy hraje společenské povědomí.⁵⁸ Zatímco každý čtenář zcela jasně identifikuje název Moskva, u slova Petuški už bude mít pravděpodobně problém nejen s určením toho, že se jedná o název města (a také nádraží), které se nachází ve Vladimírské oblasti, ale rovněž s jeho zapamatováním. To nejspíše vedlo překladatele Libora Konvičku k tomu, aby k názvu, v němž ponechal zápis podle pravidel ruského pravopisu, přidal slovo *zpáteční*. Vznikl tak název *Moskva – Petuški zpáteční*, který sice v mysli čtenáře navozuje představu cestování vlakem z jednoho místa do druhého, jedná se ale o překladatelský zásah do titulu díla a dochází tak k jeho interpretaci. Milan Dvořák původní název pouze přizpůsobil pravidlům českého pravopisu a publikace vyšla pod titulem *Moskva -> Petušky*.

Název Petuški patří mezi toponyma pomnožná, podobně jako například Tatry, Rokycany, Stodůlky. U zeměpisných názvů pomnožných často dochází ke kolísání mezi rody a vzory, a proto jejich zařazení k jedné deklinaci může být obtížné. Toponyma ve tvaru pluralií tantum, která jsou v nominativu zakončena na -y, se skloňují podle vzoru hrad (u mužského rodu) nebo žena (u rodu ženského).⁵⁹ V ruštině toponymum Petuški přináleží k mužskému rodu neživotnému. Milan Dvořák ve svém překladu toto skloňování respektuje, na rozdíl od Libora Konvičky, který název města přiřadil k ženskému rodu a skloňuje jej podle vzoru žena. Proto se liší překlad původního *ноезд до Петушков*⁶⁰ u Milana Dvořáka, který tato slova přeložil jako *vlak do Petušků*,⁶¹ a u Libora Konvičky, kterému díky změně deklinace vznikl překlad *vlak do Petušek*.⁶²

Toponyma se v textu vyskytují také v názvech jednotlivých kapitol. Ty jsou tvořeny vždy dvěma proprii, a to pojmenováním bodu A a bodu B. Nejčastěji se jedná o jména dvou

⁵⁸ LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7, s. 142.

⁵⁹ KOMÁREK, Miroslav, Jan KORENSKÝ, Jan PETR a Jarmila VESELKOVÁ. *Mluvnice češtiny*. 2, Tvarosloví. Praha: Academia, 1986, s. 376.

⁶⁰ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. *«Москва – Петушки»*. Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 19.

⁶¹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 19.

⁶² JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 14.

zastávek, kterými vlak s Veničkou projíždí. Oba překladatelé většinu názvů transkribují do češtiny, a to i v případě, že se jedná o názvy, které nesou pojmový význam a u nichž existuje český ekvivalent (například oba překladatelé název zastávky *Чёрное* transkribují jako *Čornoje*, ačkoli by mohli užít českou variantu *Černé*). Tento postup se oba překladatelé rozhodli porušit u názvu stanice *Серп и Молот*, který překládají jako *Srp a kladivo*. Libor Konvička navíc překládá i stanici *Железнодорожная* jako *Železniční*, zatímco Milan Dvořák ponechává původní název *Železnodorožnaja*. Konvička název stanice *Салтыковская* překládá jednou jako *Saltykovskaja* a podruhé jako *Saltykovská*, pravděpodobně se ale jedná o chybu z nepozornosti. Překlady obou překladatelů se liší u názvu *Вокзальная площадь*, kterou Konvička překládá doslova – *Nádražní náměstí*, Dvořák naopak využívá opisu *Náměstí před nádražím*. V Moskvě skutečně existují dvě *Вокзальные площади*, a to v oblastech Jižní Butovo a Vnukovo. Protože však Venička na konci své cesty vlakem přijel zpět na Kurské náměstí, odkud pak pokračoval pěšky na Rudé náměstí, dá se předpokládat, že autor měl skutečně na mysli náměstí, které se nachází před Kurským nádražím. Proto je nutné považovat překlad Milana Dvořáka za správný.

4.1.2 Antroponyma

Antroponyma, neboli vlastní jména, jsou propria označující osobu, popřípadě skupinu osob. Řadíme k nim křestní jména a jejich domácké podoby, neboli hypokoristika, jména rodinná, tedy příjmení, a dále pseudonymy, přídomky a přezdívky. Je možné sem zahrnout také jména pohádkových, mytologických a náboženských postav.⁶³

V knize *Moskva – Petuški* se antroponyma vyskytují ve velké míře. Autor novely se záměrně stylizoval do hlavního hrdiny, kterého pojmenoval podle sebe. Nejčastěji jsou v textu uváděny zdomácnělé podoby křestního jména Venědikt, Venička, popřípadě Veňa. Pouze jednou je uvedeno jméno v podobě Venička Jerofejev, několikrát je však v textu hlavní hrdina označen za spisovatele, jednou konkrétně za *autora poemy Moskva – Petuški*.⁶⁴ Užití

⁶³ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9, s. 69.

⁶⁴ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 34.

jména Venička u Milana Dvořáka odpovídá předloze, zatímco Libor Konvička jméno Venědikt nahradil českou podobou Benedikt, a hlavní hrdina tak v jeho překladu vystupuje pod jménem Béd'a.

Mezi hypokoristika užitá v díle patří dále Ljocha (v originále *Лѣха*, odvozeno od redukováného základu jména Alexej), Stasík (*Стасик*, odvozeno od plného základu Stas, což je zkrácená podoba jména Stanislav), a dále Ninka (*Нинка*), Borja (*Боря*), Vad'a (*Вадя*), Lída (*Луда*), Ledik (*Ледик*), Volod'a (*Володя*). Tato hypokoristika Milan Dvořák transkribuje podle pravidel českého pravopisu. Pouze u zdomácnělé podoby jména *Вадим*, *Вадимчик*, došlo k záměně deminutivního sufixu *-čik* za sufix *-ek*, protože se však v obou jazycích jedná o jeden z nejproduktivnějších slovotvorných prostředků při vytváření hypokoristik, navíc se jedná o ekvivalenty, a při jejich užití nedochází k narušení významu, lze považovat tuto náhradu za správnou.⁶⁵ Jméno *Вадим* se v textu vyskytuje také ve zdomácnělé podobě *Вадя*, kterou Dvořák transkriboval do tvaru *Vad'a*. Oproti tomu Konvička jméno *Vadim* substituoval jako *Vladimír*. Tuto podobu používá také namísto zkráceného *Вадя*, deminutivum *Вадимчик* nahrazuje tvarem *Vladik*.

Specifikem ruských antroponym je, že jména mají třísložkovou strukturu. Jsou tvořeny křestním jménem (имя), jménem po otci (отчество) a příjmením (фамилия). Oslovení ve formě jména a jména po otci se uplatňuje při komunikaci s dospělými nebo staršími lidmi, a to zejména proto, že se jedná o jeden z prostředků pro vyjádření zdvořilosti. Tato forma oslovení se objevuje také v novele *Moskva – Petuški*. Jedná se o Veničkovu vzpomínku na návštěvu Jurije Petroviče a Niny Vasiljevny.⁶⁶ V textu je zdůrazněno, že Veničkovi bylo dvacet let, a záhy je použita forma jmen obou návštěvníků ve tvaru *имя* a *отчество*. Rodilému mluvčímu tato forma evokuje věk a postavení osob, což se však u nezasvěceného českého čtenáře pravděpodobně nestane. Ani jeden z překladatelů tuto skutečnost nereflektuje. Avšak jedná se pouze o postavy epizodní, a tak se nedá říct, že by celkové vyznění díla bylo ovlivněno.

⁶⁵ PLESKALOVÁ, Jana (2017). Hypokoristikum. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM> (poslední přístup: 17. 3. 2019)

⁶⁶ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 52.

Dva spolucestující, kteří doprovázejí Veničku na jeho cestě do Petušek, jsou v textu označováni pouze pomocí expresivních pojmenování *тупой-тупой* a *умный-умный*.⁶⁷ Tato pojmenování vznikla kompozicí dvou stejných adjektiv, přičemž obě pojmenování stojí ve vzájemné opozici. Převládá u nich funkce identifikační, a ačkoli jsou založena na zevnějšku obou postav, vztahují se k jejich duševním a intelektuálním schopnostem. Milan Dvořák obecná pojmenování přetvořil do podob přezdívkových jmen, a vytvořil tak označení *Túze Tupej* a *Túze Chytřej*.⁶⁸ V překladu Libora Konvičky tyto osoby vystupují pod obecným označením *výstavní tupec* (jednou *exemplární tupec*)⁶⁹ a *inteligentní šikula*.⁷⁰ Ačkoli Dvořákův překlad je možné s ohledem na význam považovat za správný, tím, že označení osob povýšil z obecných pojmenování na přezdívky, zdůraznil roli postav v textu, a tak došlo k interpretaci jejich významu z hlediska celkového vyznění díla.

V mnohem větší míře jsou v textu užita jména postav historických, a to zejména spisovatelů (jména ruských autorů jsou nejčastěji uváděna ve formě křestního jména a příjmení, bez jména po otci, např. *Антон Чехов, Иван Тургенев, Николай Гоголь*, ze zahraničních spisovatelů např. *Иоганн фон Гёте, Пьер Корнель*), jména hudebních skladatelů (*Антонин Дворжак, Модест Мусоргский*), politiků (*Карл Маркс, Владислав Гомулка, Юзеф Циранкевич*) a panovníků (*царь Борис, царевич Димитрий, Клеопатра, понтийский царь Митридат*). Dále se v textu vyskytují jména literárních postav (například *Шехерезада, Евгений Онегин, Вертер*), postav mytologických (*Афродита, Ахиллес*) i náboženských (*Господь*).

Již z uvedených příkladů (viz *Иоганн фон Гёте, Пьер Корнель* či *Антонин Дворжак*) je zřejmé, že vlastní jména cizího původu jsou do ruštiny transkribována na základě jejich zvukové podoby, a to prostřednictvím takzvané praktické transkripce.⁷¹ Při praktické

⁶⁷ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, s. 26.

⁶⁸ JEROFEJEV, Венидикт Васильевич. *Москва -> Петушки*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 25.

⁶⁹ JEROFEJEV, Венидикт Васильевич. *Москва – Петушки zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 54.

⁷⁰ Tamtéž, s. 19.

⁷¹ ŠPAČKOVÁ, Stanislava. K aktualizaci pravidel praktické transkripce z češtiny do ruštiny. *Opera Slavica: Slavistické rozhledy* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2017, 27(4), 53–60 [cit. 2019-03-24]. ISSN 1211-7676.

Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/137411/2_OperaSlavica_27-2017-4_7.pdf?sequence=1

transkripci se pro zápis zvukové podoby slova využívá abeceda toho jazyka, do něhož je slovo přenášeno. V zájmu snazší identifikace výchozího slova se tedy využívají také některé prvky transliterace.

Za zvláštní nominální kategorii, pohybující se na pomezí jmen vlastních, proprií, a jmen obecných, apelativ, by bylo možné vyčlenit skupinu jmen, která pojmenovávají příslušníky daného společenství, souhrnně označovaných jako jména národní, kmenová a obyvatelská. V češtině jsou tato jména považována za vlastní, protože označení kolektivů, jako jsou například Češi, Apači, Newyorčané, jsou chápána ve srovnání s jinými kolektivy jako jedinečná, proto jsou také psána s velkým počátečním písmenem. Naopak ruština chápe obyvatele či příslušníky daných jedinečných společenství jako jednotlivé členy, jejichž jména nejsou individuální, ale naopak souhrnná. Proto jsou tato jména v ruštině vnímána jako obecná a píše se s malým počátečním písmenem.⁷² Také v knize *Moskva – Petuški* se objevují jména příslušníků národů, a to například *немцы, испанцы, янки*.

Zajímavý je překlad zejména posledního z uvedených jmen, *янки*, které se v češtině používá ve své původní, anglické podobě – *Yankee*. V češtině, podobně jako v ruštině, je toto slovo vnímáno jako expresivní, liší se však stupněm příznakovosti. Užití slova *Yankee* v neamerickém prostředí je chápáno jako hanlivé označení rodilého občana USA. Na této definici se shodují také autoři *Nového akademického slovníku cizích slov*,⁷³ kde je u hesla *Yankee* uveden český ekvivalent tohoto slova, tedy *Amerikán*.

Ruské *янки* je vnímáno jako ironické, ponižující a výsměšné označení pro obyvatele Spojených států.⁷⁴ Zesílená expresivita daného pojmu v ruském prostředí je patrně důsledkem historického vývoje, zejména vyostřením vztahů mezi Ruskem a USA ve druhé polovině 20. století. Dalším rozdílem u těchto dvou slov je, že v češtině dochází při skloňování ke kolísání mezi tvary vzoru pán a tvary se zájmennými koncovkami,⁷⁵ zatímco

⁷² ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9, s. 69.

⁷³ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A – Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2, s. 865.

⁷⁴ МИХЕЛЬСОН, А. Д. «30000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, с объяснением их корней». Москва: Собственное издание автора, 1866, с. 769.

⁷⁵ KOMÁREK, Miroslav, Jan KOŘENSKÝ, Jan PETR a Jarmila VESELKOVÁ. *Mluvnice češtiny*. 2, Tvarosloví. Praha: Academia, 1986, s. 360.

v ruštině je toto slovo nesklonné.⁷⁶ Libor Konvička si byl příznakovosti patrně vědom, proto větu „*Лучше оставьте янкам внегалактическую астрономию, а немцам – психиатрию.*“⁷⁷ přeložil „*Ale radím vám, nechte amíkům jejich mimogalaktickou astronomii a Němcům psychiatrii.*“⁷⁸ Nahradil tedy slovo *янки*, v ruštině silně příznakové, obdobným pro češtinu silně expresivním pojmem *amík*. Milan Dvořák ponechává v překladu anglickou podobu slova *Yankee*, přizpůsobenou českým deklinačním zásadám „*Nechte radši mimogalaktickou astronomii Yankeeům a psychologii Němcům.*“⁷⁹ Z důvodů zesílené příznakovosti u ruského pojmu *янки* a také s ohledem na kontext (v odstavci, ze kterého je věta citována, se nacházejí ještě jiná vlastní jména obyvatelská) považujeme řešení Libora Konvičky za vhodnější.

4.1.3 Chrématonyma

Propria jsou bohatě vnitřně členěnou skupinou. Výše byla pozornost věnována toponymům a antroponymům, vedle toho ale existují ještě přesnější pojmenování, například hodonyma, tedy názvy cest a objektů na nich, hydronyma čili názvy vodních ploch a toků, oikonyma, názvy sídlišť, oronyma, názvy pohoří a hor, eponyma, tedy vlastní jména osob, podle nichž byly pojmenovány rody, rodiny, místa a podobně.⁸⁰

Pojem chrématonymum Miloslava Knappová definuje jako „*vlastní jméno lidských výtvorů, které jsou zakotveny nikoli v přírodě, ale v ekonomických, politických, kulturních, historických aj. vztazích.*“⁸¹ V některých případech tato slova přecházejí do skupiny apelativ (například v textu užitě slovo *moskvič* – myšleno pouze jako dopravní prostředek, nikoli přímo značka auta). Chrématonyma, uplatněná v textu novely *Moskva – Petuški*, lze rozdělit

⁷⁶ Ačkoli je slovo *янки* nesklonné, sám autor použil tvar v dativu.

⁷⁷ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, s. 66.

⁷⁸ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 46.

⁷⁹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 57.

⁸⁰ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0, s. 210.

⁸¹ KNAPPOVÁ, Miloslava (2017). Chrématonymum. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/CHRÉMATONYMUM> (poslední přístup: 24. 3. 2019)

na názvy uměleckých děl⁸² (například *Othello*, *mouřenín benátský*, *Kramského Bezútěšné hoře*, film *Předseda*, *etuda Ference Liszta Šumění lesa*) a názvy spotřebních či užitkových výrobků (*voňavka Svěžest*, *Žigulovské pivo*). Do druhé skupiny budou patřit také názvy alkoholických nápojů, které vymyslel Venička (viz níže).

Názvy uměleckých děl, popř. jména autorů či postav, slouží jako prostředek intertextovosti, která je pro text novely silně charakteristická.

4.1.4 Intertextovost

Jako příklad můžeme uvést úryvek z překladu Milana Dvořáka „*Ne, jen povídej něco o lásce! Čet jsi Ivana Turgeněva? No, když jsi ho čet, tak vyprávěj! O první lásce vyprávěj, o Zinočce, o závoji, a jak jsi dostal švihancem přes držku.*“⁸³ Tuto aluzi, odkazující na povídku Ivana Turgeněva *První láska*, ihned všichni Rusové identifikují, to ale neodpovídá situaci u nás. Ani jeden z překladatelů však ke svému textu nedoplnil vysvětlivky, ačkoli aluze na tvorbu tohoto ruského spisovatele se v novele objevují na více místech, například *milovat po turgeněvsku* nebo *samý básně v próze jako u Turgeněva*.

Narážky, se kterými se v knize *Moskva – Petuški* setkáváme, odkazují na pretexty buď přímo, a to pomocí citací a parafrází, nebo se naopak autor snaží záměrně vyhnout jmenování konkrétního pretextu. Zároveň v novele nenajdeme pouze odkazy na ruské, popř. světově známé spisovatele, umělce a politiky, ale také na historicky významné události, přičemž je možné v textu nalézt také aluze biblické. Jako příklad můžeme uvést následující ukázkou «...*моя звезда, вспыхнувшая на четыре недели, закатилась. Распятие совершилось – ровно через тридцать дней после Вознесения. Один только месяц – от моего Тулона до моей Елены.*»,⁸⁴ v překladu Milana Dvořáka „*Moje hvězda, která na čtyři tejdny zaplála,*

⁸² U názvů uměleckých děl považujeme za nutné připomenout, že v ruštině je zvykem je psát v uvozovkách, zatímco pro češtinu nic takového neplatí.

⁸³ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 83.

⁸⁴ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 39.

zapadla. K ukřižování došlo přesně za třicet dnů po nanebevzetí. Z mého Toulonu na mou Svatou Helenu to bylo všehovšudy měsíc.“⁸⁵

Lze podotknout, že oba překladatelé se vypořádali s problematikou intertextovosti dobře, ačkoli na některých místech by bylo možné uvažovat o doplnění informací v přidaném poznámkovém aparátu, aby se čtenář snáze zorientoval ve všech transtextových odkazech.

4.2 Apelativa

Apelativa, neboli jména obecná, jsou lexémy, které neoznačují individuální denotát. Nepojmenovávají tedy konkrétní jednotliviny, ale celé rody, druhy aj. V této kapitole se budeme zabývat různými způsoby překladu názvů oblečení, rostlin, jídel a alkoholických nápojů.⁸⁶

V rámci tohoto tématu by bylo možné pojednat také o problematice překladu ruských reálií, avšak oba překladatelé převádějí reálie z ruštiny do češtiny bez rozdílů v překladu. Nevyužívají ani doplňujících poznámek, pravděpodobně s ohledem na blízké vztahy mezi oběma prostředím, a tedy s předpokladem znalostí všech zmiňovaných reálií.

Tato situace se však pravděpodobně bude muset do budoucna změnit, protože zatímco u slov jako *balalajka*, *sedmiletka*, *vesnický sovět* je jejich význam pro dnešního čtenáře ještě rozlišitelný, popř. jej lze odvodit z kontextu, u významu slov jako *bojarka*, *brigádýr*, *raznočinec* by již čtenář mohl mít s identifikací problémy.

4.2.1 Oblečení a doplňky

Během jízdy vlakem se Venička ve svých vzpomínkách vrací do doby, kdy pracoval jako vedoucí stavební party, jejímž úkolem byla pokládka kabelů, a zamýšlí se nad tím, co po sobě zanechal tam, odkud odjíždí. Mezi výčtem nejrůznějších věcí se objevuje také

⁸⁵ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 36.

⁸⁶ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9, s. 55.

volné slovní spojení *пару дохлых портянок*,⁸⁷ což Milan Dvořák přeložil jako *pár přičmoudlých onucí*⁸⁸ a Libor Konvička jako *pár smradlavých onucí*.⁸⁹ Ponechme stranou výraz *onuce*, který je možné z dnešního pohledu označit za historismus a u něhož by mohl nastat problém se správnou identifikací významu, zejména u mladších čtenářů. Nás bude zajímat především přívlastek *дохлый*. Slovo *дохлый* se používá především v souvislosti s uhynulými zvířaty. Pokud je užit se jménem jiným než jménem zvířete, jedná se o přenesení významu. *Дохлые портянки* by bylo možné doslovně přeložit jako *onuce páchnoucí po zdechlině (mršině), mrtvolně zapáchající onuce, popřípadě tlející onuce*.⁹⁰ Z tohoto důvodu se přikláníme spíše k překladu Libora Konvičky, ačkoli u slova *smradlavý* došlo k rozšíření původního významu. Překlad Milana Dvořáka považujeme v tomto případě za nevhodný.

Slovo *жабо*, pocházející z francouzského *jabot*,⁹¹ přeložil Milan Dvořák doslovně, tedy *žabó*, zatímco Libor Konvička použít synonymní výraz *fiží*. Domníváme se, že slovo *fiží* je v našem prostředí známější, ale užití slova *žabó* nepovažujeme za chybné.

Oba překladatelé se rozhodli v překladu ponechat slovo *šláfrok* (v předloze *шляфрок*). Dnes je v ruštině, stejně jako v češtině, tento pojem charakterizován jako zastaralý. Překladatelé se jej rozhodli ponechat v této podobě pravděpodobně kvůli v obou jazycích stejně znějícímu pojmu a také kvůli kontextu, ze kterého by mohlo vyplynout, že se jedná o *župan*, tedy «*Это тайный советник Гёте, он дома у себя ходил в тапочках и шляфроке...*»,⁹² v překladu Milana Dvořáka „*To tajnej rada Goethe, ten chodil doma v bačkorách a šláfroku...*“⁹³ Domníváme se však, že v češtině tento pojem stojí natolik na periferii slovní zásoby,

⁸⁷ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 42.

⁸⁸ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 38.

⁸⁹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 30.

⁹⁰ VENCOVSKÁ, Marta. *Rusko-český slovník*. Voznice: Leda, 2002. ISBN 80-85927-99-3, s. 265.

⁹¹ KYBALOVÁ, Ludmila, Milena LAMAROVÁ a Olga HERBENOVÁ. *Obrazová encyklopedie módy*. Praha: Artia, 1973, s. 622.

⁹² ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 160.

⁹³ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 130.

že pro dnešního čtenáře je jeho význam již nezřetelný, proto by bylo lepší nahradit jej neutrálním výrazem *župan*.

U obou překladatelů se jeví jako problematický překlad slova *пеньюар*, které je obsaženo v souvětí, vztahujícímu se k obrazu Ivana Kramského *Bezútešné hoře* «*Так вот, если бы у нее, у этой оцепеневшей княгини или боярыни, какая-нибудь кошка уронила бы в ту минуту на пол что-нибудь такое – ну, фиал из севрского фарфора, – или, положим, разорвала бы в клочки какой-нибудь пеньюар немыслимой цены, – что ж она? стала бы суматошиться и плескать руками?*»⁹⁴ Milan Dvořák uvedené slovo přeložil jako *pláštík*, naproti tomu Libor Konvička použil slovo *výšivka*. Slovo *пеньюар* pochází z francouzského *peignoir* a znamená *dámskou krajkovou košilku, lehký dámský župánek z jemné látky* nebo také *negližé*.⁹⁵ Nesprávný překlad daného výrazu mohl být zapříčiněn tím, že se překladatelé nechali ovlivnit genezí slova, kdy slovo *пеньюар* původně skutečně označovalo jakousi příkrývku, kterou si ženy během pudrování vlasů a tváře pokládaly na ramena, aby se jim prášek nedostal na šaty,⁹⁶ popřípadě skutečností, že v obou případech byli překladateli muži, lze tedy předpokládat, že podobné slovo neměli ve své aktivní slovní zásobě. Z kontextu je ale zřejmé, že se skutečně jedná o *dámský župánek*.

V uvedeném souvětí je užito také slova *фиал* (*из севрского фарфора*), které Milan Dvořák přeložil jako *mistička (sévreského porcelánu)*, zatímco Libor Konvička použil slovo *fiála*. Ruský pojem *фиал*, česky *fialé*, označuje antickou nádobu, „*mající podobu okrouhlé, ploché misky, jež nemá uch, za to však bývá velmi často uprostřed pupkem opatřena, aby mohla se pohodlně do ruky vzít*.“⁹⁷ Naopak slovo *fiála*, které užil ve svém překladu Konvička, je termín z oblasti architektury, vztahující se v gotickém slohu ke štíhlé vížce.⁹⁸ Správný je překlad Milana Dvořáka, i když by bylo možné slovo nahradit také neutrálním tvarem *miska*.

K jistému ochuzení v překladu došlo v následujícím úryvku «*Модест Мусоргский лежит в канаве с перепоя, а мимо проходит Николай Римский-Корсаков, в смокинге*

⁹⁴ ЕРОФЕЕВ, Венедикт Васильевич. *Москва – Петушки*. Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 46–47.

⁹⁵ VENCOVSKÁ, Marta. *Rusko-český slovník*. Voznice: Leda, 2002. ISBN 80-85927-99-3, s. 687.

⁹⁶ МЕРЦАЛОВА, Мария Николаевна. *Костюм разных времен и народов*. Том 3–4. Изд. 2, с доп. и изменениями. Москва: «Академия моды», 2001. ISBN 5-900136-01-9, с. 550.

⁹⁷ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 9. V Praze: J. Otto, 1895, s. 157.

⁹⁸ Tamtéž, s. 157.

и с бамбуковой тростью. Остановится Николай Римский-Корсаков, пощекочет Модеста своей тростью и говорит...»,⁹⁹ kdy Dvořák vypustil část věty obsahující informaci, že kolemjdoucí Korsakov byl oděn ve smokingu a držel bambusovou hůl, a přeložil následující věty pouze do podoby „*Modest Musorgskij, ožralej jak slíva, leží ve škarpě a kolem jde Nikolaj Rimskij-Korsakov, pošimrá Modesta hůlkou a povídá...*“¹⁰⁰

4.2.2 Názvy rostlin

V textu novely se objevuje pouze několik málo názvů rostlin, například *агава*,¹⁰¹ *жасмин*, *фикус* a *тамаринд*. Složitý byl překlad zejména posledního z uvedených názvů, kdy Dvořák přeložil větu «*Растут агавы и тамаринды, ...*»¹⁰² jako „*Rostou tam agave a indické fikovníky.*“¹⁰³, kdežto Konvička větu překládá do podoby „*Rostou tam agave a tamarýšky, ...*“.¹⁰⁴ *Тамаринд* (celým názvem *Тамаринд индийский* nebo *Индийский финик*), česky *Tamarind indický*, je asi 25 metrů vysoký strom pocházející z Afriky, jehož plody, zvané datle indické nebo tamarindy, se užívají v potravinářském průmyslu.¹⁰⁵ Správný překlad uvedené věty by měl být „*Rostou tam agáve a tamarindy.*“ Dvořák přeložil slovo *тамаринд* jako *Indický fikovník* pod vlivem celého názvu *Индийский финик*, avšak neuvědomil si, že *финик* neznamena *fikovník*, nýbrž *datlovník*, popřípadě *datle*.¹⁰⁶ Konvička, který slovo *тамаринд* přeložil jako *tamarýšek* se dopustil chyby také, a to když *tamarind*, latinsky *Tamarindus indica*, zaměnil za *tamarix*, česky *tamarýšek*, což je ale keř,

⁹⁹ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, s. 86.

¹⁰⁰ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 72.

¹⁰¹ Na tomto místě podotýkáme, že oba překladatelé název rostliny agáve píšou s krátkým á, tedy agave – pravděpodobně se nejedná o chybu, pouze z důvodů jazykového vývoje došlo pod vlivem výslovnosti k prodloužení vokálu.

¹⁰² ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, s. 96–97.

¹⁰³ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 80.

¹⁰⁴ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 66.

¹⁰⁵ RUSSELL, Tony a Catherine CUTLER. *Stromy*. Praha: Fortuna Libri, 2007. Světová encyklopedie. ISBN 978-80-7321-290-2, s. 207.

¹⁰⁶ MELNIKOV, Evgenij a kol. *Česko-ruský slovník*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 70.

popřípadě nízký strom, který díky svým růžovým a bílým květům bývá často vysazován jako okrasná dřevina.¹⁰⁷

4.2.3 Jídlo

V oblasti jídel a pokrmů se Milan Dvořák dopustil chyby při překladu ruského slova *закуска*, které zaměnil s podobně znějícím českým slovem *zákusek*. Avšak *zákusek* se do ruštiny překládá slovy *пирожное*, *десерт* nebo *сладкое*, zatímco *закуска* znamená *občerstvení*, popř. *něco na zajedení* (v souvislosti s konzumací alkoholu se slovem *закуска* nejčastěji myslí chléb nebo kyselé okurky). Nejzřetelněji se překladatelská chyba ukazuje v kontextu následujících vět „... *příčemž se pokud možno vyhněte jakýmkoli zákusku. Jestli je to pro někoho obtížný, může si dovolit minimální zákusek, ale jenom ten nejprostší – nepřiliš čerstvej chleba, kilku solenou kořeněnou, kilku prostě solenou nebo kilku s rajským protlakem.*“¹⁰⁸, kdy by čtenář po slově *zákusek* očekával spíše výčet sladkých dezertů, nikoli chleba a kilku.

Jako problematické se jeví také slovo *kilka*, které Dvořák převzal z originálu (rusky *кілька*) a u něhož by mohl nastat pro čtenáře problém s identifikací významu. *Kilka* je drobná mořská ryba z čeledi sled'ovitých. Využívá se v potravinářském průmyslu, nejčastěji se prodává zakonzervovaná, naložená ve slaném nálevu nebo v tomatové omáčce. V našem prostředí jsou spíše známy další ryby z čeledi sled'ovitých, například šprot (také kvůli konzervám zvaným *šprotky*, které k nám byly dováženy ze SSSR)¹⁰⁹ a zejména sardinky. Z těchto důvodů považujeme za vhodnější ve výše uvedeném souvětí nahradit slovo *zákusek* opisem *něco na zajedení* a slovo *kilka* zaměnit buď obdobnou rybou ze stejné čeledi, kterou čtenáři snáze identifikují, například *sardinkami*, nebo význam rozšířit a nahradit jej zevšeobecnujícím pojmem *rybičky*.

¹⁰⁷ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Díl 25. Praha: J. Otto, 1906, s. 63.

¹⁰⁸ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 57.

¹⁰⁹ POLÍVKOVÁ, Alena. Jak skloňovat podstatné jméno šprot?. *Naše řeč* [online]. 1974, 57(2), 112 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5767>

4.2.4 Názvy alkoholických nápojů

Alkoholické nápoje hrají v novele *Moskva – Petuški* významnou roli. Lahve s alkoholem doprovázejí Veničku na jeho cestě do Petušek, alkohol je ústředním tématem mnoha rozhovorů mezi spolucestujícími a zároveň jsou jejich rozmluvy často přerušovány přitukáváním, připíjením a vůbec vzájemným dělením se o poloprázdné lahve. Alkohol evokuje v mysli čtenáře nezaměnitelnou atmosféru ruského prostředí.

Z lexikálního hlediska lze názvy alkoholických nápojů rozřadit mezi apelativa a propria. Mezi apelativa patří například *zubrovka*, *koriandrovka*, *tesavela*, *myslivecká*, *kubáňská*, *třezalková*, *pepřovka* a další. K propriím řadíme zejména koktejly, jejichž složení i názvy vymyslel hlavní hrdina, jako *Jordánské proudy*, *Hvězda Betlémská*, *Kanaánský balzám*, *Slza komsomolky*, *Duch Ženevy*, *Bílý šerík*, *Polibek tety Klávy* a podobně.

Obecně se dá říci, že oba překladatelé při tvorbě svých textů brali ohledy na domácího čtenáře a snažili se jednotlivé alkoholické nápoje co nejvíce přiblížit adresátovi. Jako nepřesný se může jevit překlad ruského názvu *охотничья*, který oba překladatelé nahradili domácím ekvivalentem *myslivecká*. Českému čtenáři bude toto slovo ale spíše evokovat žitný destilát s názvem *Stará myslivecká*¹¹⁰ než vodku, jak je tomu v ruském prostředí. Zároveň se oba překladatelé rozhodli ponechat beze změny ruský pojem *старка*, tedy *starka*, který je však pro českého čtenáře nesrozumitelný. Jedná se o žitnou lihovinu zrající v dubových sudech, doplněnou o listy jabloní nebo hrušní, popř. další ingredience, která svou chutí připomíná whisky.¹¹¹ Z uvedených informací vyplývá, že by bylo možné v překladu uvažovat o záměně slova *старка* za *Starou mysliveckou* (také samo slovo *старка* odkazuje na něco starého, starobylého) a alkohol s názvem *охотничья* nahradit pojmem *vodka* (nebo konkrétním druhem vodky).

Ruské víno *альб-де-деcerpt* nahradil Konvička ve svém překladu zevšeobecňujícím pojmem *desertní víno*, kdežto Dvořák použil název konkrétního druhu desertního vína

¹¹⁰ *Stará myslivecká* je žitný destilát doplněný o výluhy ze sušeného ovoce, ořechů a koření. Jedná se o jedinečný produkt, který je možné díky žitnému základu přiřadit k whisky, avšak kvůli silnému aroma ze směsi ovoce a koření jej lidé někdy označují za bylinný likér.

¹¹¹ «*Старка (Starka)*». Barcoo.ru: Просто вкусно [online]. Москва, 2019 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://barcook.ru/starka-starka/>

a slovo přeložil jako *tesavela*. Oba překlady považujeme za správné, pouze významově širší *desertní víno* bude mladšímu čtenáři pravděpodobně srozumitelnější.

Texty obou překladatelů se liší také u ruského pojmu *портвейн*, které označuje silné, sladké víno. Nejčastěji se tento pojem užívá pro označení vína, které je u nás známé jako *portské*. Takový překlad by však v tomto kontextu bylo nutné považovat za chybný, protože v sovětském období se slovem *портвейн* označovala zároveň i velmi nekvalitní a levná vína. Proto Konvička přeložil toto slovo jako *čučo*, kdežto Dvořák užil slovo *hořčák*, ve významu *desertní ovocné kořeněné víno nahořklé chuti*.¹¹² Tento překlad ale není pro dnešního čtenáře již aktuální (výraz *hořčák* spíše evokuje představu hřibu, konkrétně hřibu žlučníku, který se lidově nazývá *hořčák*, popř. *hořkého sýru*).

Obdobný problém se vyskytl u jiného ruského alkoholu zvaného *херес*, v našem prostředí známého pod anglickým názvem *sherry*. Podobně jako s *portským* se i se slovem *sherry* evokuje představa velmi kvalitního a drahého vína. Proto ruské *херес* Konvička transkriboval do podoby slova *cheres*, jehož význam však u nás není znám, zatímco Dvořák jej nahradil *griotkou*, přičemž došlo k záměně vína za sladký třešňový likér. Přesto považujeme toto translátologické řešení za adekvátní.

S odlišným překladem se sekáváme u nápoje *перцовка*, který Dvořák překládá jako *pepřovka*, kdežto Konvička jako *papriková vodka*. K chybě došlo z důvodu polysémního ruského výrazu *пеperу*, který označuje jak *pepř*, tak *papriku*. *Перцовка* je vodka dochucená o aroma z pálivých červených papriček. Jedná se o tradiční ruský alkoholický nápoj, jehož recepty na přípravu se předávají z generace na generaci, a proto může být chuť *перцовки* pokaždé trochu jiná.¹¹³ Z hlediska významu je tedy nutné označit překlad Libora Konvičky za vhodnější.

Co se týká překladů názvů alkoholických nápojů, jejichž recepturu i pojmenování vymyslel sám hlavní hrdina novely, nenacházíme zde příliš podstatné rozdíly. Překlady vycházejí z předlohy, kde názvy nesou pojmový význam nebo se jedná o jednoznačná pojmenování,

¹¹² *Internetová jazyková příručka* [online]. Praha, c2008-2019 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=ho%C5%99%C4%8D%C3%A1k>

¹¹³ «*Настойки с перцем*». Prime drink: алкогольные напитки [online]. Москва, 2010 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.primedrink.ru/alkogolnye-recepty/nastojki-s-percem/>

a jejich překlady nebyly tudíž tolik obtížné jako u názvů obecných, například koktejly s názvy «Дух Женевы», «Белая сирень» oba překládají jako *Duch Ženevy* a *Bílý šerík*.

U Libora Konvičky se projevuje tendence umístit atribut do postpozice, například «Ханаанский бальзам» překládá jako *Balzám kanaánský*, obdobně také «Бархатное пиво» (které oba překladatelé nahradili zevšeobecňujícím pojmenováním) překládá jako *pivo černé*. Koktejl «Слеза комсомолки» přeložil Dvořák jako *Slza komsomolky*, zatímco Konvička název přeložil jako *Slza komsomolčina*. U koktejlu s názvem «Иорданские струи» se Konvička dopustil chyby v překladu, když slovo *струи* převedl do podoby *prameny*, namísto *proudy*. Zajímavé je odlišné překladatelské řešení u následující věty «Смесь самогона с 33-м портвейном – это «Поцелуй, насильно данный», или, проще, «Поцелуй без любви», или, еще проще, «Инесса Арманд»».¹¹⁴ Milan Dvořák větu převedl do podoby „...směs samohonky s hořčákem třiatřicítkou – to je Polibek násilníkův nebo prostě Polibek bez lásky nebo ještě prostěji Inessa Armandová.“¹¹⁵ a Libor Konvička „Smícháním samohonky a ovocného vína Třiatřicítky vytvoříme Násilný polibek neboli Polibek bez lásky, prostěji označovaný Naděžda Krupská.“¹¹⁶ Zatímco Dvořák předpokládal, že čtenář buď ví, kdo byla Inessa Armandová, nebo že si to v případě zájmu zjistí jinde, Libor Konvička ve svém překladu nahradil jméno milenky V. I. Lenina Inessy Armandové za jméno jeho manželky, Naděždy Krupské, u něž předpokládal, že jej čtenáři budou znát. Jedná se o zásah do textu předlohy a je ovlivněn také význam celé věty, avšak přikláníme se spíše k tomuto translátologickému řešení než k tomu, aby byl název koktejlu ponechán v původní podobě bez vysvětlující poznámky.

4.3 Expresivní pojmenování

Existuje řada způsobů, jak rozčlenit slova citově příznaková. Jedna ze základních klasifikací se řídí rozdělením lexémů podle toho, zda vyjadřují expresivitu kladnou nebo zápornou.

¹¹⁴ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 76.

¹¹⁵ JEROFEJEV, Венидикт Васильевич. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 64.

¹¹⁶ JEROFEJEV, Венидикт Васильевич. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 52.

Slova s kladnou expresivitou pak lze rozčlenit do několika skupin, například eufemismy, kdy je nahrazen tabuizovaný nebo nevhodný výraz slovem se zjemňujícím obsahem, deminutiva, tedy zdobnělny, hypokoristika, kterým jsme se věnovali v souvislosti s vlastními jmény, dále dětská slova, eufonní slova a podobně. Slova s negativní expresivitou lze rozdělit na dysfemismy (tedy náhradu neutrálního výrazu slovem s hrubým, drsným obsahem), pejorativa, neboli slova hanlivá, vulgarismy, augmentativa, slova kakofonní a tak dále.¹¹⁷

Další způsob dělení výrazů podle jejich příznakovosti je založen na skutečnosti, zda je možné expresivitu u daného lexému identifikovat i bez znalosti kontextu (v takovém případě se jedná o expresivitu inherentní), nebo zda je pro její určení nutná kontextualita (pak mluvíme o expresivitě adherentní). Zvláštním případem je expresivita kontextová, kdy je spojeno několik výrazových prostředků z jiných stylových oblastí, jindy chápaných jako výrazy stylisticky neutrální, avšak jak z určitých kontextových souvislostí vyplývá, jejich cílem bylo adresáta urazit či jinak poškodit. Jedná se o určitou aktualizaci vyjádření.¹¹⁸

Expresivní pojmenování, zvláště pak vulgarismy, jsou v novele *Moskva – Petuški* velmi silně zastoupeny. Jejich rozčlenění do výše uvedených skupin by však bylo velmi obtížné a není to cílem této bakalářské práce. Zmíněnou klasifikaci také znesnadňuje fakt, že každý z překladatelů přeložil dané citově zabarvené slovo jiným způsobem. Přesto nyní uvedeme alespoň několik příkladů, které jsou z hlediska translatického řešení nějak významná.

Jako problematický se jeví Dvořákův překlad slova *nudop*, které nahradil slovem *kund'aba*,¹¹⁹ jehož význam je však pro dnešního čtenáře již stěží identifikovatelný. V tomto případě považujeme za vhodnější překlad Libora Konvičky, který ve svém textu užil nádvku *buzerant*.

¹¹⁷ ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0, s. 221.

¹¹⁸ KRÍSTEK, Michal (2017). *Expresivum*. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/EXPRESIVUM> (poslední přístup: 3. 4. 2019)

¹¹⁹ Lexém je uveden ve *Slovníku nespisovné češtiny* (HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1.) jako hanlivý ekvivalent lexému *trdlo*. Nenalézá se ve slovníku expresivní slovní zásoby *Šmírbuch jazyka českého* (OUŘEDNÍK, Patrik. *Šmírbuch jazyka českého*. Praha: Ivo Železný, 1992. ISBN 80-7116-007-5.)

Obdobný problém shledáváme u slova *рохля*, které Dvořák nahradil zastaralým výrazem *trulant*. Vhodnější by bylo zaměnit jej například slovem *hlupák*¹²⁰ či využít Konvičkova překladu, v němž je užito slovo *trouba*.

Slovo *пустомеля*, které vzniklo složením základů dvou slov, *пустой* a *мелющий*,¹²¹ tedy doslova *ten, který mele naprázdno*, Dvořák přeložil jako *blafoun*. Zde dochází k narušení základního významu, protože slovem *blafoun* označujeme *toho, kdo blafuje*, tedy toho, kdo se snaží jiné oklamat. Navrhujeme tedy nahradit slovo *blafoun* výrazem významově bližším, například *mluvka*, nebo, jako to bylo v případě překladu Libora Konvičky, slovem *žvanil*.

Do jisté míry nepřesný je překlad slova *бестолочь* v následujícím úryvku «*И вот тут-то меня озарило: да ты просто бестолочь, Веничка, ты круглый дурак...*»,¹²² který Dvořák přeložil jako „*Jsi to ale magor, Veničko, jsi úplnej pitomec!*“¹²³ a Konvička „*Jsi ty ale slaboduchý, Béd'o, úplný blbec!*“¹²⁴ Konvičkův překlad se zdá být poněkud nepřesvědčivý, protože se nejvíce jako příliš pravděpodobné, že by někdo v takové chvíli oslovil sám sebe podobným adjektivem. Dvořákův překlad je více průkazný, ovšem stále poněkud zjednodušující. Výrazem *бестолочь* se označuje *бестолковый человек*, tedy *zmatkář, ztřeštěnec* nebo také *ветроплач*. Pro daný kontext by nejvíce vyhovujícím byl nejspíše výraz *trdlo*.

Zdařilým shledáváme překlad slova *хреновина*, které se vztahuje k nakreslenému grafu, vytvořenému vodorovnou osou, jež má znázorňovat přímkou všednodennosti, a vlnovkou protínající tuto přímkou, kdy nejvyšší bod křivky je bod usnutí a nejnižší bod je okamžik probuzení se s kocovinou. Venička tento graf označí slovem *хреновина*, které Dvořák překládá jako *pičičanda* a Konvička jako *ptákovina*. Oba výrazy jsou odpovídající výrazu užitému v originálu, ačkoli Dvořákův překlad je nápaditější.

¹²⁰ МАШЕК, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-242-1, s. 654.

¹²¹ ФАСМЕР, Макс. «*Этимологический словарь русского языка: В четырех томах*». Том 3. 2-е изд., стер. Москва: «Прогресс», 1987, s. 411.

¹²² ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, s. 36.

¹²³ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 33.

¹²⁴ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 25.

Jedním z výrazů, které Venička používá, když vzpomíná na své kamarády z party, jejímž úkolem byla pokládka kabelů, je slovo *зубошлены*, které Dvořák nahradil slovem *mamlasové*. Tuto variantu považujeme za vhodnější než Konvičkův překlad *držky jedny*.

Z translatického hlediska je poměrně zajímavý překlad antroponyma v následující ukázce «... я уже был представлен директору Британского музея, фамилия у него какая-то звучная и дурацкая, вроде сэр Комби Корм.»¹²⁵ Jedná se o slovní hříčku, kdy se Venička nemohl rozpomenout na pravé jméno ředitele britského muzea, a tak se mu na základě zvukové podobnosti vybavilo obdobně znějící slovo – *комбикорм*. *Комбикорм* je univerbizační pojmenování, v jehož základu se nachází dvouslovný ekvivalent názvu *комбинированный корм*, který označuje směs krmiva pro domácí zvířata ve velkochovech. Milan Dvořák ve svém překladu dané antroponymum přeložil do podoby *sir Kydejhnuj*, zatímco Libor Konvička užil výrazu *sir Wemeno*. Na tomto místě považujeme za vhodnější překlad Milana Dvořáka.

4.4 Frazeologismy

Marie Čechová v publikaci *Čeština – řeč a jazyk* charakterizuje frazém (starším pojmenováním frazeologismus) jako „ustálené vícekomponentové, často obrazné a expresivní celistvé pojmenování s omezenou kolokabilitou/spojovatelností, leckdy anomální.“¹²⁶ Zpravidla vyčleňujeme tradiční frazémy, kam řadíme lidová rčení, pořekadla, pranostiky, přísloví, a frazémy kulturní, k nimž náleží například ustálená obrazná víceslovná pojmenování původu antického, biblického, ale také rčení cizojazyčná, zvláště latinská.

Oba překladatelé se museli potýkat s velkým množstvím frazeologismů, které jsou v textu užity, zvláště se zaměřením na téma alkoholismu. Zde prokázal širokou slovní zásobu především překladatel Milan Dvořák., srov. *bejt pod obraz (pít pod obraz), pít jako duha, pít jako divý, mít ji jako z praku, mít opici, být jako prut, být ožralý jako svině, chlastat jak*

¹²⁵ ЕРОФЕЕВ, Венедикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7, с. 117.

¹²⁶ ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9, s. 66.

Dáni, být nametený jak zákon káže, nalízat se, ztřískat se jako motyka, sotva plést jazykem a další.

Zajímavý je překlad následujících vět «Сызмальства почти, от молодых ногтей, любимым словом моим было «дерзание». И – Бог свидетель – как я дерзал! Если вы так дерзнете – вас хватит кондрашка или паралич.»¹²⁷ v překladu Milana Dvořáka „Odmalička, skoro od kolébky, bylo mým oblíbeným slovním spojením „odvážné výboje“. A pánbůh je mi svědkem, jakých výbojů jsem se odvážil. Kdybyste se toho odvážili vy, trefí vás šlak nebo klepne pepka.“¹²⁸ a Libora Konvičky „Mým nejoblíbenějším slovem bylo od malička „kuráž“. A Bůh je mi svědkem, že jsem kuráž měl. Kdyby vy jste se tak jako já rozkurážili, složí vás mrtvice nebo paralýza.“¹²⁹ Kladně hodnotíme užití frazeologismů *trefí vás šlak nebo klepne pepka* v překladu Milana Dvořáka, které jsou v souladu s předlohou. Avšak jako nevyhovující se jeví překlad slova *дерзание*, které u Dvořáka v podobě sousloví *odvážné výboje* působí kostrbatě a nepřírozně. Přijatelný by byl překlad *kuráž*, avšak zde Konvička narazil na odpor formy u slovesa *дерзнуть*, které nahradil neadekvátní podobou *rozkurážit se*. Navrhujeme zaměnit slovo *kuráž* synonymním výrazem *troufalost*, dále *být troufalý*, popř. *drzost* a *být drzý*.¹³⁰

V případě věty «швырнул ему в лицо эту Ольгу» upřednostňujeme překlad Libora Konvičky „...potom jsem tu do náruče strčil Olgu...“¹³¹ před překladatelským řešením Milana Dvořáka „...a pak jsem tu do tváře vmet tu Olgu“,¹³² a to zejména kvůli kontextu «Я ему сначала кинул балалайку, прямо с порога. А потом - швырнул ему в лицо эту Ольгу...»¹³³

¹²⁷ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5389-03119-7, с. 63.

¹²⁸ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 54.

¹²⁹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 43.

¹³⁰ VENCOVSKÁ, Marta. *Rusko-český slovník*. Voznice: Leda, 2002. ISBN 80-85927-99-3, s. 241.

¹³¹ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 68.

¹³² JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 83.

¹³³ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «Москва – Петушки». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5389-03119-7, с. 100.

Poněkud expresivní je Dvořákův překlad vět «*Подавитесь вы своей Верой Дуловой! В гробу я видел вашу Веру Дулову!*»,¹³⁴ které adaptoval do podoby „*S Věrou Dulovovou si trhněte protézou. Nabouchejte si ji za trenýrky, tu vaši Věru Dulovovou!*“,¹³⁵ přičemž první větu by bylo možné přeložit do češtiny doslova *Udavte se tou svou Věrou Dulovovou!*. Druhá věta tvořená frazémem *видеть кого в гробу* vyjadřuje *nespokojenost někoho s něčím, odmítavý postoj k něčemu*. Libor Konvička tento význam nereflektoval a uvedené věty převedl do podoby „*Jděte někam s vaší Věrou Dulovovou. Vidím ji v rakvi!*“¹³⁶ Za vhodnější považujeme nahradit druhou větu variantním frazémem, například, *strčte si ji za klobouk* nebo *jděte se s ní bodnout*.

¹³⁴ ЕРОФЕЕВ, Венидикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5389-03119-7, s. 99.

¹³⁵ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8, s. 82.

¹³⁶ JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1, s. 68.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce s názvem *Moskva – Petuški v českém překladu* bylo provedení lexikálně-translatologické analýzy překladu Milana Dvořáka, který vyšel v revidované podobě roku 2012 v nakladatelství Argo. Ačkoli tedy tato práce byla zaměřena zejména na rozbor lexikálních nedostatků, je nutné doplnit, že se jedná o velmi kvalitní překlad z ruštiny do češtiny.

Publikace s názvem *Moskva -> Petušky* v překladu Milana Dvořáka z roku 1990 vznikla jedenadvacet let od sepsání díla autorem, nejedná se tedy o nijak velký časový odstup. Přesto je potřeba uvědomit si, jak rychle dokáží překlady zastarávat, a jakou nelibost takové překlady mohou u čtenářů vyvolat. I z tohoto důvodu došlo patrně k revizi překladu pro vydání z roku 2012. Do tohoto vydání byly nicméně převzaty i výrazy, které dnes již čtenář pociťuje jako neaktuální, popř. zastaralé (např. *šláfrok* nebo *hořčák*).

To je spojeno také s problematikou ruských výrazů a reálií. Z tohoto hlediska lze Dvořákův překlad charakterizovat jako exotizovaný, tedy takový, který dané výrazy nepřekládá ani nevysvětluje, a to nejspíše z důvodu vzájemné blízkosti ruského a českého prostředí a tudíž předpokládané znalosti daných pojmů. Přesto se v následujících vydáních budou muset překladatelé nejspíše uchýlit k tomu, aby ke svým dílům připojili poznámkový aparát, kde budou jak vysvětleny tyto pojmy (například slovo *raznočinec*), tak intertextové odkazy, kterým čtenář bez hlubšího vhledu do ruské kultury a umění pravděpodobně nebude rozumět. Avšak nakolik budou překlady z ruštiny do češtiny čtenáři vyhledávány je spjato s otázkou budoucího vývoje ruské společnosti, politiky a kultury, a tedy s věcí poptávky po těchto překladech.

Překladatel Milan Dvořák zachovává jazykové i stylistické kvality originálu, dbá na estetickou hodnotu předlohy. Tím, že nejsou k překladu připojeny vysvětlující poznámky, nebyla narušena plynulost textu ani nedošlo k rozšíření objemu samotné publikace. Jedná se o věrný iluzionistický překlad, při jehož četbě má recipient dojem, že čte originální dílo. Zjevná je bohatost i rozmanitost slovní zásoby překladatele (viz kapitola 4.4) a zároveň jeho schopnost jazykové vynalézavosti (viz kapitola 4.3).

Přesto se lze v textu setkat také s určitými lexikálními nedostatky. Některé výše zmíněné chyby byly nejspíše způsobeny již jakousi profesní slepotou (například chybný překlad slova *закуска* nebo *перцовка*), některé nepřesnosti byly zapříčiněny neúplnou znalostí termínu (viz překlad názvu rostliny *tamarind*) nebo pojmu (například překlad slov *старка* nebo *пеньюар*). Zde je nutné uvědomit si, o kolik snazší je vyhotovení překladů v době, kdy zásluhou technologického pokroku a zejména pak internetu je možné během okamžiku dohledat všechny informace týkající se daného pojmu, včetně jeho synonymních výrazů.

Novela *Moskva – Petuški* nabízí ještě mnoho prostoru pro budoucí translatologickou analýzu, zejména s ohledem na expresivní výrazy a vulgarismy užívané v díle. Zajímavý by byl také celkový translatologický rozbor překladů Milana Dvořáka, a to z hlediska lexikálních a stylistických specifik tohoto významného překladatele a tlumočnicka.

Závěrem lze konstatovat, že se jedná o velmi kvalitní překlad, jehož několik lexikálních nedostatků nemá vliv na celkové pochopení významu a smyslu díla. Přesto je nutné na dané chyby upozornit, aby se jich budoucí překladatelé mohli vyvarovat a neochuzovali tak čtenáře o prvky, které dané dílo řadí k nejvýznamnějším počínům ruské literatury 20. století.

Seznam použitých informačních zdrojů

Publikace

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.

ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., V Karolinu 2., dopl. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.

DVOŘÁKOVÁ, Iva. Jerofejevova poema poprvé a počtvrté. In *Moskva -> Petušky*. Poema. Praha: Argo, 2012, 147–149. ISBN 978-80-257-0697-8.

ФАСМЕР, Макс. «Этимологический словарь русского языка. В четырех томах». Том 3. 2-е изд., стер. Москва: «Прогресс», 1987.

GLANC, Tomáš a Jana KLEŇHOVÁ. *Lexikon ruských avantgard 20. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-259-7.

HRALA, Milan. *Český překlad 1945 – 2003*: sborník příspěvků ze symposia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Srovnávací poetika v multikulturním světě v Praze 11. září 2003. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2003. ISBN 80-7308-083-4.

HRALA, Milan. *Český překlad II (1945 – 2004)*: sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. II. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7308-101-6.

HRALA, Milan, ed. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0386-1.

HRALA, Milan. *Ruská moderní literatura 1890 – 2000*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1201-0.

HUGO, Jan, ed. *Slovník nespisovné češtiny*. 3., rozš. vyd. Praha: Maxdorf, 2009. ISBN 978-80-7345-198-1.

- JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva – Petuški zpáteční*. Přeložil Libor Konvička. Praha: Pragma, 1992. ISBN 80-85213-28-1.
- JEROFEJEV, Venedikt Vasiljevič. *Moskva -> Petušky*. Poema. Přeložil Milan Dvořák. Praha: Argo, 2012. ISBN 978-80-257-0697-8.
- ЕРОФЕЕВ, Венедикт Васильевич. «*Москва – Петушки*». Санкт-Петербург: «Азбука», 2012. ISBN 978-5-389-03119-7.
- KASACK, Wolfgang. *Slovník ruské literatury 20. století*. Přeložil Jiří Franěk. Praha: Votobia, 2000. ISBN 80-7220-084-4.
- KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-244-0143-6.
- KOMÁREK, Miroslav, Jan KOŘENSKÝ, Jan PETR a Jarmila VESELKOVÁ. *Mluvnice češtiny*. 2, Tvarosloví. Praha: Academia, 1986.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A – Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.
- KUFNEROVÁ, Zlata, Jaromír POVEJŠIL a Vlasta STRAKOVÁ. O záludnostech interference. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, 47–53. ISBN 80-85787-14-8
- KUFNEROVÁ, Zlata. Kulturní hodnoty a překladatelství. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, 177–180. ISBN 80-85787-14-8.
- KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. ISBN 80-85787-14-8.
- KYBALOVÁ, Ludmila, Milena LAMAROVÁ a Olga HERBENOVÁ. *Obrazová encyklopedie módy*. Praha: Artia, 1973.
- LEVÝ, Jiří a Bohuslav ILEK. *Kapitoly z teorie a metodiky překladu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956.
- LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

МАШЕК, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-242-1.

MELNIKOV, Evgenij a kol. *Česko-ruský slovník*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

МЕРЦАЛОВА, Мария Николаевна. *«Костюм разных времен и народов»*. Том 3–4. Изд. 2, с доп. и изменениями. Москва: «Академия моды», 2001. ISBN 5-900136-01-9.

Михельсон, А. Д. *«30000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, с объяснением их корней»*. Москва: Собственное издание автора, 1866, с. 769.

MORÁVKOVÁ, Alena. Ruská literatura v českých překladech (1990 – 2004). In HRALA, Milan. *Český překlad II (1945 – 2004)*: sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translatologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. II, 1945 – 2004. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005, s. 286–289. ISBN 80-7308-101-6.

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 9. V Praze: J. Otto, 1895.

OUŘEDNÍK, Patrik. *Šmírbuch jazyka českého*. Praha: Ivo Železný, 1992. ISBN 80-7116-007-5.

RICHTEREK, Oldřich. *Úvod do studia ruské literatury*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-7041-640-8.

RUSSELL, Tony a Catherine CUTLER. *Stromy*. Praha: Fortuna Libri, 2007. Světová encyklopedie. ISBN 978-80-7321-290-2.

RYČLOVÁ, Ivana. Venedikt Jerofejev jako klíč k pochopení duše Ruska. In RYČLOVÁ, Ivana. *Ruské dilema*. Společenské zlo v kontextu osudů tvůrčích osobností Ruska. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006, 179–193. ISBN 80-7325-063-2.

SKOUMALOVÁ, Zdena. Jaké druhy překladu známe. In KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994, 22–38. ISBN 80-85787-14-8.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Vyd. 4., opr. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-1080-3.

Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia, 1989, 2. nezměněné vyd., díl IV (P – Q), díl VI (Š – U).

VENCOVSKÁ, Marta. *Rusko-český slovník*. Voznice: Leda, 2002. ISBN 80-85927-99-3.

VYCHODILOVÁ, Zdeňka. Překlady z ruštiny v nakladatelství Votobia v posledním desetiletí. In HRALA, Milan. *Český překlad II (1945 – 2004): sborník příspěvků z kolokvia, které se konalo v Ústavu translologie FF UK v rámci výzkumného záměru Základy moderního světa v zrcadle literatury a filozofie (MSM 0021620824) v Praze 8. dubna 2005. II, 1945 – 2004*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2005, s. 290–298. ISBN 80-7308-101-6.

Internetové odkazy

HRALA, Milan. Poznámka k překladům ze současné ruské literatury. *Opera Slavica: Slavistické rozhledy* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2001, 11(3), 39–42 [cit. 2019-02-14]. ISSN 1211-7676. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/117485/2_OperaSlavica_11-2001-3_6.pdf?sequence=1

Internetová jazyková příručka [online]. Praha, c2008-2019 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=%C5%A1%C3%A1frok>

Internetová jazyková příručka [online]. Praha, c2008-2019 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=ho%C5%99%C4%8D%C3%A1k>

NEBESKÁ, Iva (2017). Bilingvismus. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/BILINGVISMUS> (poslední přístup: 6. 2. 2019)

PLESKALOVÁ, Jana (2017). Hypokoristikum. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy* – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM> (poslední přístup: 17. 3. 2019)

NEKULA, Marek (2017). Jazykový kontakt. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy* – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: [https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ KONTAKT](https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOVÝ_KONTAKT) (poslední přístup: 6. 2. 2019)

KŘÍSTEK, Michal (2017). Expresivum. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy* – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/EXPRESIVUM> (poslední přístup: 3. 4. 2019)

KNAPPOVÁ, Miloslava (2017). Chrématonymum. In Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy* – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/CHRÉMATONYMUM> (poslední přístup: 24. 3. 2019)

«Настойки с перцем». Prime drink: алкогольные напитки [online]. Москва, 2010 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://www.primedrink.ru/alkogolnye-recepty/nastojki-s-percem/>

POLÍVKOVÁ, Alena. Jak skloňovat podstatné jméno šprot?. *Naše řeč* [online]. 1974, 57(2), 112 [cit. 2019-04-02]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5767>

«Старка (Starka)». Barcoo.ru: Просто вкусно [online]. Москва, 2019 [cit. 2019-04-04]. Dostupné z: <https://barcook.ru/starka-starka/>

ŠPAČKOVÁ, Stanislava. K aktualizaci pravidel praktické transkripce z češtiny do ruštiny. *Opera Slavica: Slavistické rozhledy* [online]. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 2017, 27(4), 53–60 [cit. 2019-03-24]. ISSN 1211-7676. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/137411/2_OperaSlavica_27-2017-4_7.pdf?sequence=1